

KUL TÚRA SLOVA

*Vedecko-popularizačný
časopis pre jazykovú
kultúru a terminológiu*

*Orgán Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra SAV, v. v. i.,
a Jazykového odboru
Matice slovenskej*

*Časopis vychádza s finančnou
podporou Otvorenej akadémie*

otvorená
akadémia

HLAVNÁ REDAKTORKA
Sibyla Mislovičová

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Iveta Vančová

REDAKČNÁ RADA

Adriana Ferenčíková, Dana Gu-
ričanová, Robert Hammel, Re-
náta Hlavatá, Ingrid Hrubaničo-
vá, Martin Chochol, Bronislava
Chocholová, Ján Kačala, Natália
Kolenčíková, Ľubor Králik, Jana
Levická, Sibyla Mislovičová,
Slavomír Ondrejovič, Lucia Mol-
nár Šatinská, Iveta Vančová, Pa-
vol Žigo

REDAKCIA

811 01 Bratislava, Panská 26

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

- VALENTOVÁ, Iveta: Zo slovenskej
onomastickej terminológie: *prímeno,
šľachtický prídomok, priezvisko – ro-
dinné meno, rodové meno* (1. časť) 257
- RAMŠÁKOVÁ, Anna: *Predhorie* či
Priedhorie, Brestenné či *Briestenné?*
(2. časť)..... 274

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

- KLIMENT, Ján – HRABOVSKÝ, Mi-
chal – VANČOVÁ, Iveta: Nové a re-
vidované slovenské mená dovážaných,
zavlečených, pestovaných a ďalších
na Slovensku známych cudzokrajných
cievnatých rastlín. 3. Druhy rodov za-
čínajúcich sa písmenom L – Q..... 282

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

- Jaka si, taka si, moja si* (zo zemplín-
skej lexiky). M. Chochol..... 299

ROZLIČNOSTI

- Používanie skratky *IT* a od nej odvode-
ných slov S. Mislovičová 306

SPRÁVY A POSUDKY

- Nová česká hydronymická publikácia.
M. Beláková..... 311

SPYTOVALI STE SA

O používaní slova *ferrata/ferata* v slovenčine. J. Páleníková..... 316

PRIPOMÍNAME SI..... 320

KULTÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA, vedecko-popularizačný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i., a Jazykovedného odboru Matice slovenskej. Ročník 56, 2022, č. 5 (8. 11. 2022). Sídlo vydavateľa a adresa redakcie: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i., Panská 26, 811 01 Bratislava. IČO 00167 088. Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine. Časopis vychádza s finančnou podporou Otvorenej akadémie. Hlavná redaktorka PhDr. Sibyla Mislovičová. Výkonná redaktorka Mgr. Iveta Vančová. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Radik. Vychádza šesťkrát ročne. Ročné predplatné 8,50 €, jednotlivé čísla 1,50 €. Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, e-mail: periodika@matica.sk, tel. 043/3812826. Evidenčné číslo 3696/09. Podávanie novinových zásielok povolené OZSsRP Banská Bystrica č. 1325/94-PTP z 25. 4. 1994. ISSN 0023-5202 Distributed by Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, Slovakia.

© Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied, v. v. i., Bratislava
© Matica slovenská, Martin
Vytlačila tlačiareň Fork, s. r. o., 2022

Cena 1,50 €

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

Zo slovenskej onomastickej terminológie: prímeno, šľachtický prídomok, priezvisko – rodinné meno, rodové meno (1. časť)

IVETA VALENTOVÁ

Jazykovedný ústav L. Štúra SAV, v. v. i.

Abstract: *Byname, noble predicate, surname, family name and dynastic name* are special onomastic, resp. anthroponomastic terms. Some are specific only for onomastics, e.g. *byname*, others have more widespread use, e. g. *surname*. While the terms *byname, noble predicate, surname* are included as individual anthroponyms, the terms *family name* and *dynastic name* are group anthroponyms. Despite the fact that they belong to the basic generic terms, their understanding and definition is not always unambiguous and uniform with regard to individual languages or national onomastics. Some of these terms are understood as synonymous (*surname, family name*), because they reflect the older state of use in Slovak onomastics. Others are in a hyperonymic-hyponymic relationship (*noble predicate* as a kind of *byname*). The meanings of these terms are related to the development of naming persons and with the transition of the one-element anthroponymic system to the two-element system. The paper deals with the analysis of these terms, their semantic features and their definition with regard to the development of naming and the state of their use in contemporary Slovak onomastics.

The first part of the article deals with primarily the terms *byname* and *noble predicate*.

Key words: onomastics, anthroponomastic terminology, byname, noble predicate, nickname, surname, family name

Onomastické termíny ako *príméno*, *šľachtický prídomok*, *priezvisko*, ktoré sa zaraďujú k individuálnym antroponymám, a termíny *rodinné meno* a *rodové meno*, ktoré zase patria ku skupinovým antroponymám, súvisia s pomenúvacím systémom v jednomennej i dvojmennej antroponymickej sústave¹. Kým *príméno* by sme mohli označiť za špecificky onomastický termín, pojem *priezvisko* má oveľa širšie spoločenské používanie, hoci by sa do určitej miery obidva termíny mohli pokladať za synonymné alebo, lepšie povedané, len za čiastočne synonymné vzhľadom na rozdielne postavenie na osi neúradnosť (nekodifikovanosť) – úradnosť (kodifikovanosť v zmysle povinného a povinne dedičného funkčného člena osobného mena). Ak sa totiž terminologicky odlišuje *príméno* a *priezvisko*, je to predovšetkým so zreteľom na zákonnú kodifikáciu priezviska v období panovania Jozefa II. (Majtán, 2011, s. 60), a tým aj dvojmennej pomenovacej antroponymickej sústavy. Ako synonymný termín pre *príméno* sa preto zvyknú používať aj pojmy *historické priezvisko* alebo *protopriezvisko*. Medzi *príménom* a *priezviskom* však možno nájsť odlišnosti z hľadiska sémantických príznakov, napr. *príméno* sa v prvých fázach vývinu nevyznačovalo príznakom dedičnosti, ktorý bol aj v neskorších etapách vývinu potenciálny [$\pm$ dedičnosť]² až do úradného ustanovenia dvojmennosti (porov. Blanár, 1996, s. 96), preto z obsahového hľadiska ide o dva osobitné druhy osobného mena. Ako určitý typ *príména* možno chápať aj tzv. *šľachtický prídomok* alebo *predikát*. Týmto termínom sa budeme venovať aj vo vzťahu k ďalším termínom, ako sú *prezývka* a *rodinné/rodové meno*.

Príspevok bol vypracovaný v zmysle cieľov vedeckých projektov VEGA č. 1/0058/20 Teória a terminologický systém slovenskej onomastiky (v kontexte slovanskej a medzinárodnej onomastickej terminológie) a č. 2/0133/20 Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe.

¹ Bližšie k termínom *jednomenná*, *dvojmenná*, *trojmenná*, *viacmenná pomenovacia antroponymická sústava* p. Valentová (2022), tam aj ďalšia literatúra.

² Používame označenie onymických sémantických príznakov podľa V. Blanára (porov. napr. 1996, 2002).

Daktoře z týchto termínov sa totiž zvyknú zamieňať, resp. chápať ako synonymné nielen v širšej odbornej alebo laickej verejnosti, ale aj v niektorých národných onomastických školách. Do istej miery to súvisí s vývinom týchto druhov antroponým vzhľadom na spoločenský vývoj a s niektorými zhodnými sémantickými príznakmi, ale aj s terminologickou neustálenosťou v minulosti. Keďže rovnako ako termíny *mononymum*, *krstné meno*, *rodné meno*, o ktorých sme písali v osobitnom príspevku (porov. Valentová, 2022), na ktorý nadväzujeme, súvisia s prechodom od jednomennosti k dvojmennosti, určité zákonitosti a črty bude potrebné pre lepšie pochopenie onymického obsahu týchto druhov antroponým pripomenúť.

Podľa slovanských príručiek onomastickej terminológie *Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky* (Svoboda a kol., 1973, s. 39; ďalej ZS) a *Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika* (Svoboda a kol., 1983, s. 266; ďalej OS) *príměno* (čes. *přijmí*, nem. *Beiname*, do angličtiny sa prekladá ako *by-name* alebo *byname*³, lat. *cognomen*) je staré doplnkové meno (druhé meno), neustálené, nededičné. Možno spresniť, že ide o doplnkové meno k mononymu (krstnému menu) v jednomennej antroponymickej sústave. V hornej lužickej srbčine sa tiež uvádza ako *prímjeno*, ale vo väčšine ostatných slovanských jazykov sa používajú iba opisné termíny *dotatkové meno*, *druhé meno*, napr. rusky *добавочное имя*, srbsky a chorvátsky *dotatno ime/додатно име*, bielorusky *дадатковае імя*, bulharsky *добавъчно име, второ име*. Pre poľštinu sa uviedlo spojenie *nazwa wyróżniająca*. Halszka Górny (2020, s. 97) použila ako synonymný vysvetľujúci termín i *drugie imiona*. To, že sa v ruskej onomastike doplnkové meno chápe inak, ako je definované príměno, dokazujú aj príklady „*Пелагия* (по паспорту) – *Полина* (в быту): *Екатерина* (в крещении) – *Елизавета* (в быту)“ (OS, s. 266), v ktorých sa uvádzajú príklady domáckych podôb rodných mien oproti ich oficiálnym neutrálnym podobám v úradných dokumentoch v súčasnej dvojmennej pomenovacej sústave, takže sa v podstate chápe skôr ako synonymum k termínu *domácke (rodné) meno* (porov. aj

---

³ Podľa definície, ktorú stanovila terminologická skupina ICOS-u (porov. ICOS Lists of Key Onomastic Terms), ide o neformálne pridané meno osoby, miesta, objektu atď., termín *by-name* sa vzťahuje na tzv. *prezývkové vlastné meno*, porov. napr. John Brown alias *Shorty*, *Big Apple* pre New York, takže jeho obsah je širší, úplne nezodpovedá termínu *príměno*. Pre tento druh osobného mena však v angličtine zatiaľ neexistuje vhodnejší termín.

Podol'skaja, 1978, s. 71). Ruskému termínu *добавочное имя* v zmysle nášho prímena by skôr zodpovedala definícia termínu *прозвище* (prezývka), pre ktoré N. Podol'ská (Podol'skaja, 1978, s. 115 – 117) uviedla aj ekvivalenty v angličtine (*nickname*) a v nemčine (*Übername*, ale i *Beiname*). Takéto a ďalšie, všeobecnejšie ponímania termínov *добавьчно име*, *второ име* pre súčasnú bulharskú onomastiku uviedli aj T. Balkanski a K. Cankov (2016, s. 111 – 112). Definície ukrajinských termínov *презв́ька* (ukr. *прізвисько*) a *призв́иско* (ukr. *прізвисьце*) (Bučko – Tkačova, 2012, s. 154 – 155; Čučka, 2004, s. 532 – 533) a uvedenie termínu *прізвисько* ako ukrajinského ekvivalentu termínu *príméno* (OS, s. 266) tiež umožňujú interpretáciu, že významy termínov *презв́ька* a *призв́иско* sa vzťahujú aj na termín *príméno*. Napríklad S. Vuković (2007, s. 152) pre chorvátske priezviská uviedol, že sa veľmi často vyvinuli z prezývok, čo by bolo možné konštatovať aj o slovenských priezviskách, ale zastrešujúci termín, ktorý by zodpovedal termínu *príméno*, neuvádza. Takúto redukciu významu termínu *príméno* len na prezývku však nepokladáme za správnu, pretože z hľadiska fungovania a vývinu osobných mien tvorí *príméno*, aj keď sa použijú synonymné termíny *dodatkové*, *dodatočné*, *doplňujúce* či *druhé meno*, samostatný generický termín, druh antroponyma, ktorý sa oproti iným druhom, ako sú prezývky, neutrálne či domácke rodné mená alebo priezviská, odlišuje z obsahovej stránky iným charakterom určitých sémantických príznakov. Dôvody podrobnejšie vysvetlíme v nasledujúcich analýzach jeho charakteristiky v slovenskej onomastike.

Slovenské slovníky a encyklopédie termín *príméno* neuvádzajú, keďže ide o príliš špecifický odborný termín. Na našom území sa prímená začali pridávať v jednomennej antroponymickej sústave k osobnému menu (mononymu) ako doplnkové, dodatočné. Dôvodom ich vzniku bola stále sa zvyšujúca spoločenská potreba presnej identifikácie jednotlivca v rozvíjajúcej sa feudálnej spoločnosti najmä pri administratívno-právnych úkonoch. Pretože s pribúdajúcim počtom obyvateľstva a relatívne uzavretým inventárom osobných, krstných mien mononymá prestávali plniť základnú identifikačnú funkciu, začali vznikať a pridávať sa k nim prímená. M. Majtán (2005, s. 158) datoval postupný vznik prímen od 13. storočia, keď sa čoraz častejšie pri mene osoby používalo meno otca alebo iného príbuzného a popri jednoslovných menách sa začínali čím ďalej, tým viac objavovať kontexty s bližším určením osoby, v ktorých možno zreteľne vidieť východiskové podoby prímen, ba i samotné

prímená. Meno dopĺňala ďalšia charakteristika osoby vyjadrená označením a) jeho zamestnania alebo spoločenského zaradenia, b) príbuzenského zaradenia spolu s menom osoby alebo s menami osôb príbuzensky spätých, a to z tej istej alebo z druhej, tretej, ba i zo štvrtej generácie, c) rodovej alebo etnickej príslušnosti, d) názvu miesta bydliska alebo sídla rodu alebo e) nejakej vlastnosti pomenúvanej osoby (Majtán, 2014, s. 8).

Fakt, že pre novovek už bola príznačná dvojmenná pomenovacia sústava, nič nemení na tom, že prímená, resp. ich vývin na dnešné priezviská nemožno sledovať od ich samého zrodu, od dopĺňania mena rozličnými prímenami, prídomkami a pod. (porov. Majtán, 1994, s. 30). Základným členom pomenovacej sústavy však bolo stále mononymum (po prijatí kresťanstva to bolo *krstné meno*, všeobecne *rodné meno*). Pri niektorých, predovšetkým tých označeniach osôb, ktoré vznikali najmä z názvov zamestnaní, je dnes iba podľa zápisu v historických písomných prameňoch ťažké určiť, či išlo len o apelatívum, ktoré označovalo zamestnanie, remeslo danej osoby, alebo toto označenie skutočne už v komunikácii fungovalo ako vlastné meno, t. j. prímeno ako súčasť individuálneho osobného mena, pričom daná osoba už ani nemusela dané remeslo vykonávať. V predkodifikačnom období slovenčiny neexistovali pravopisné pravidlá, a preto osobné mená mohli byť zapísané s veľkým i malým začiatočným písmenom bez ohľadu na ich status. Z tohto dôvodu aj pri uvádzaní týchto označení v súčasnosti môže nastať pravopisný problém pri písaní veľkého alebo malého začiatočného písmena (napr. *Matej kováč* alebo *Kováč*). Podľa M. Majtána (2011, s. 60) ich možno z hľadiska funkcie (pretože práve ony, t. j. najmä tieto označenia zamestnaní, presnejšie odlišovali pomenúvané osoby od iných osôb s rovnakým krstným menom) hodnotiť ako vlastné mená, hoci sa ich jazyková podoba menila podľa jazyka textu. Podobne sa s jazykom textu zhodovala aj jazyková podoba iných typov prímen a jazyková podoba krstných mien (tamže). Keďže iba na základe pravopisu veľkého začiatočného písmena v písomných historických prameňoch nie je jednoznačný ich apelatívny alebo propriálny význam, prikláňame sa k návrhu M. Majtána chápať ich ako vlastné mená (prímená) a písať s veľkým začiatočným písmenom (*Matej Kováč*).

V. Blanár (2002, s. 486) rozdelil sekundárne doplnkové mená v jednomennej pomenovacej sústave do troch kategórií na základe onymických prí-

znakov, ktoré vytvárajú ich onymickú hodnotu: *individuálna charakteristika* (Matej *Súkenník*) – [– platnosť od narodenia], [– obligatórnosť], [potenciálnosť], [osoba ako taká, bez poukazu na príbuzenský alebo iný spoločenský vzťah]; *prezývka* (Peter zvaný *Rýdzik*) – [– platnosť od narodenia], [+ expresívnosť], [– dedičnosť], [potenciálnosť], [osoba ako taká, bez poukazu na príbuzenský alebo iný spoločenský vzťah]; *prímeno* (Mikuláš, syn *Mikov*) – [– platnosť od narodenia], [– expresívnosť, t. j. neutrálnosť], [± obligatórnosť], [± dedičnosť], [osoba ako taká, bez poukazu na príbuzenský alebo iný spoločenský vzťah].

V. Blanár (1971, s. 313; 2001) príménom rozumel určujúci člen individuálneho (krstného, rodného) mena, pričom tento určujúci člen ešte nebol dedičný. Z tohto pohľadu by sme v podstate aj prezývku a individuálnu charakteristiku mohli chápať ako druh prímena. Sémantické príznaky by sa mohli ponímať všeobecnejšie v súlade s významom tohto termínu v príručkách slovanskej onomastickej terminológie, na ktorých príprave participoval i sám V. Blanár, ako akýkoľvek doplnkový neustálený a nepovinne dedičný funkčný člen osobného mena, ktorý mohol mať rôzne motivácie vzniku. Obdobie, keď ešte prímeno nebolo dedičné, označil V. Blanár (1971, s. 313) z historického hľadiska za poslednú vývinovú fázu jednomennej sústavy. Tento sekundárny určujúci funkčný člen však hodnotí ako prímeno až vtedy, keď začína potenciálne priberať príznaky dedičnosti a stálosti, pričom v 15. stor. je dedičnosť tohto určujúceho člena v rámci rodiny častejšia a do istej miery sa posilňuje aj jeho stálosť (Blanár, 2001). V 16. – 17. stor. sa vyvíja kolektívno-posesívny⁴ význam, t. j. príbuzenský vzťah k celej rodine, prechod od vyjadrenia príbuzenského vzťahu k jednotlivcovi (Martin, *syn Polakov*, 1457) k vzťahu k celej rodine, resp. k rodine ako celku (napr. *Anna Cibrov*⁵ alebo *Mlynároje*), a prímeno sa v priebehu 16. – 18. stor. stalo dedičným, utvorilo sa priezvisko v rámci dvojmennej pomenovacej sústavy (Blanár, 1996, s. 93 – 98).

⁴ V. Blanár pojmom posesívny nemyslel fyzické vlastníctvo niekoho, ale posesívitou, resp. z hľadiska apelatívnej lexiky aj posesívnymi formantmi sa vo všeobecnosti v pomenúvaní osôb vyjadroval príbuzenský vzťah (nie vlastníctvo).

⁵ Zakončenie *-ov* tu už pravdepodobne nie je chápané ako posesívna prípona poukazujúca na príbuzenský vzťah k otcovi alebo manželovi ako v prípade mena *Martin, syn Polakov*, ale ako koncovka *G pl.*, ktorá upozorňuje na príbuzenský vzťah k rodine *Cibrovcov* – *Anna* (od) *Cibrov* (nárečovo *Cibrovia*, *G pl. Cibrov*, spis. *Cibrovci*, *G pl. Cibrovcov*).

Prímená možno označiť aj za *protopriezviská* (Blanár, 2001; 2002, s. 409) alebo, ako sme už spomenuli, *historické priezviská*, pretože predstavujú predchádzajúce vývinové štádium priezviska.

Prímená sa teda ustalovali a prehodnocovali na dedične postupne od 16. storočia, pričom už v 18. storočí mal prímeno takmer každý. Zvykli sa čoraz častejšie dediť a stávali sa základnými členmi pomenovacieho modelu. Napriek tomu, že dnešný stav pomenúvania bol v 17. a 18. storočí stabilizovaný (Majtán, 1994), prímená ešte neboli povinné a nemuseli sa ani povinne dediť, preto sa napriek určitej ustálenosti v pomenúvaní počas života jednotlivca mohli meniť vzhľadom na rodinné, spoločenské či pracovné vzťahy – porov. napr. zápisy mien tej istej osoby v prvej polovici 18. stor. v Krupine: *Juda Mlynárka, Juda Adamová, Juda Adamka, Judka Tokár* a i. (bližšie Majtán, 2014, s. 51). Často sa striedali rôzne variantné podoby prímen, čo ukazuje, že základným členom osobného mena bolo stále do istej miery krstné meno. Hoci ešte prímená neboli úradne stanovené (v zmysle záväznej kodifikácie), možno povedať, že plnili funkciu oficiálneho, úradného mena. Pojem *prímeno* v podstate vychádza z terminológie obdobia 15. – 18. stor., keď toto druhé doplnkové osobné meno bolo doložené v písomnostiach výrazmi *prímenie, meno, obecné meno* i *priezvisko* (Skladaná, 1987, s. 305). V slovenskej onomastike sa napríklad ešte v šesťdesiatych rokoch minulého storočia, keď sa onomastická terminológia len formovala, používala podoba *prímenie*, ktorá bola v zhode s terminológiou prijatou v tom čase Slovenskou onomastickou komisiou (porov. Majtán, 1966, s. 148; Blanár, 1967). V. Blanár v prvotnom návrhu slovanských onomastických termínov uviedol v slovenčine termín *prímenia* (Svoboda, 1967), ale už v prvej príručke slovanskej onomastickej terminológie z r. 1973, do ktorej spracoval slovenské termíny a ktoré schválila aj Slovenská onomastická komisia, sa kodifikovala podoba *prímeno* (ZS, s. 39). Tento termín sa zaužíval a používa sa podnes.

M. Majtán (1998, s. 259) však charakterizoval termín *prímeno* dvojako:

a) v jednomennej sústave: doplňujúci člen osobného mena, ktorý vznikol z prezývky alebo iného typu mena podľa vlastnosti, zamestnania, pôvodu ap. ([*Ján*] *Čierny, Kolárik, Mesiarkin, Júran...*);

b) v dvojmennej sústave: obyčajne neúradný člen osobného mena doplňujúci priezvisko v spoločenstve viacerých rodín s rovnakým priezviskom ([*Kolárik*] *Krátky, Dolný, Z vršku, Ančin...*).

Prímeno sa stalo povinné pre každého a povinne dedičné až jeho úradným ustanovením Jozefom II. v druhej polovici 18. storočia.⁶ Napriek tomu, že dovtedy prímeno nebolo povinné a mohlo sa stať, že jedna osoba počas života vystriedala viac prímien, približne dve storočia v období tzv. neoficiálnej dvojmennosti mal už prímeno takmer každý a zvyčajne sa dedilo, takže v podstate sa uzákonil už existujúci a dlhodobý fungujúci stav. Po úradnom ustanovení dvojmennej pomenovacej sústavy sa hierarchicky základným určovaným funkčným členom osobného mena stalo povinné a povinne dedičné prímeno, terminologicky už *priezvisko*, a krstné meno (rodné meno) „pokleslo“ na určujúci člen (porov. napr. Blanár, 1996, s. 74; 2002, s. 409). Povinné dedičné prímeno predstavuje novú antroponymickú hodnotu, a preto aj podľa V. Blanára (1971, s. 313) je namieste označovať ho odlišným termínom: *priezvisko*. Termín *prímeno* sa preto vzťahuje len na obdobie jednomennej antroponymickej sústavy (do oficiálnej jozefínskej kodifikácie dvojmennosti). Rovnako sa definuje aj v Novom encyklopedickom slovníku češtiny (Pleskalová, 2017 a): „Doplňkové antroponymum, které v době oficiální jednojmennosti (jednojmenná antroponymická soustava), tj. před zavedením příjmení, rozlišovalo jedince se stejným oficiálním osobním jménem, tj. užívaným na veřejnosti; např. *Petr Bednář* a *Petr Foukal*. **P.**“⁷ získavali lidé až během svého života. Osoby většinou mívaly **p.** několik, např. *Mareš Šedivý* a *Mareš Valdek* je táž osoba, proměnlivé byly mnohdy i jejich tvary (**p.** *Kříž* i *Křížek* mohly patřit téže osobě).“

Po kodifikácii dvojmennej antroponymickej sústavy (rodné meno + priezvisko) sa relatívne uzavrel inventár priezvisk, pretože priezviská tým, že sa dedili, už nevznikali, neutvárali sa nové. Z hľadiska nových pomenovacích potrieb má preto ustálené priezvisko svoje slabé stránky (Blanár, 1967, s. 33). Rovnaké priezviská tak v rámci najmä uzavretých dedinských komunít začali mať aj nepríbuzné osoby, a preto sa popri úradných osobných menách začal tvoriť paralelný neúradný (živý) pomenovací systém, k priezviskám sa začali pridávať doplňujúce mená, ktoré, ako sme už uviedli, M. Majtán (1998, s. 259) nazval tiež *prímená*, ale v úradnej dvojmennej antroponymickej sústave. Pridávali sa k priezvisku, resp. za priezvisko. Niekedy sa zapisovali aj do

⁶ Pripomíname, že o jednotlivých nariadeniach a patentoch týkajúcich sa kodifikácie priezvisk písali napr. M. Majtán (2004 a) a J. Pleskalová (2011, s. 94 – 95).

⁷ **P.** = příjmení (prímeno).

úradných dokumentov a do matrik a vznikali z nich potom rôzne typy zložených či viacčlenných priezvisk. Výskumy úradných záznamov od kodifikácie priezvisk do r. 1918 totiž ukazujú, že napriek jozefínskej kodifikácii na našom území stále nebol ustálený a všeobecne záväzný spôsob zapisovania osobných mien (porov. napr. Kufčák, 2010, s. 314). O spôsobe zápisov rozhodovala erudícia úradníka či učiteľa a jeho subjektívny prístup, jeho vzťah k materinskému a úradnému jazyku a postoj k dobovým požiadavkám, a hoci rok 1918 bol významným medzníkom, tiež nepriniesol okamžitú zmenu (c. d., s. 259, 320). Z týchto dôvodov sa i v úradných zápisoch najmä menovcov zvykla používať aj trojmenná antroponymická sústava: *rodné meno + priezvisko + prímeno*. Rozličné spôsoby uvádzania takejto pomenovacej sústavy v úradných zápisoch a rôzne druhy motivácií týchto prímien na Liptove charakterizoval E. Kufčák (2010), ktorý uviedol príklady rozličných typov osobných mien v úradných dokumentoch, ako *Michal Čatloš Hurt*. [= *Hurtaj* podľa kontextu], *Ján Mikuš Kr.* [= *Krdaj*], *Adam (Šimo) Gejdoš*, *Pavel Kováč* „z *Vršku*“, *Samuel Líška-Lepko*, *Peter Lepiš/Stobár* a i. Z týchto zápisov vznikali po ustálení úradných záznamov aj osobitné typy zložených priezvisk, konkrétne niektoré tzv. dvojité, zdvojené či podvojné typy zložených priezvisk⁸, ktoré sa píše so spojovníkom bez medzier, napr. *Kováč-Andráč*, *Kostrej-Kováč*⁹. Tieto typy sa chápu ako jedno priezvisko.¹⁰

⁸ K tomuto typu patria aj priezviská ako *Rázusová-Martáková*, *Maróthy-Šoltésová*, keď žena po vydaji používa okrem manželovho priezviska aj svoje rodné priezvisko, alebo typy *Gregor-Tajovský*, keď sa spojovníkom pripojil k priezvisku pseudonym (porov. Dvonč, 1962). Opodstatnenosť písať práve tieto dva podtypy so spojovníkom spochybnil J. Horecký (1982). V priezviskách žien preto navrhoval namiesto spojovníka písať radšej pomlčku, napr. *Marína Čeretková – Gálová*, a pseudonymy písať bez spojovníka (*Jozef Gregor Tajovský*). V súčasnosti si zväčša dve priezviská dávajú ženy po vydaji – k manželovmu priezvisku si pripoja svoje rodné priezvisko. Ide však o dve samostatné priezviská, ktoré podľa súčasných slovenských platných zákonov nemožno písať pomocou spojovníka (porov. Garančová – Kopásková, 2009, s. 163). V iných slovanských i neslovanských krajinách sa však s nimi možno stretnúť, napr. v poľštine *Ewa Wolnicz-Pawłowska*, *Bożena Frankowska-Kozak*, v nemčine *Gudrun Noelle-Neumann*, v bulharčine *Lil'ana Dimitrova-Todorova* (bližšie Knapková, 2002, s. 93). Ako dva samostatné funkčné členy osobných mien sa píše aj priezviská a pseudonymy. Keďže sa vyskytujú a používajú aj u nás, predstavujú osobitný problém nielen z hľadiska prechýľovania, ale aj skloňovania a tvorenia posesív, ktorého riešenie s uvedením príkladov absentuje v Pravidlách slovenského pravopisu (2013).

⁹ Pomerne časté sú aj u Slovákov v Maďarsku, napr. *Ariasz-Karasz*, *Baukó-Kacsán*, *Bencsó-Zilák*, *Varga-Balog*, *Varga-Koritár*, *Varga-Nemes*, *Varga-Orvos* (Divičanová, 2017, s. 31).

¹⁰ Podobne ako rodné mená či toponymá tohto typu (*Jean-Paul*, *Jean-Marc*; *Šaštín-Siráže*, *Frýdek-Místek*).

Aj V. Blanár v minulosti upozorňoval, že po uzákonení priezviska sa v živom pomenovaní v prípade potreby vytvárajú ďalšie identifikačné členy, ktoré sa niekedy stávali druhým členom úradného priezviska, napr. *Martin Šprlák-Bidiš* (Blanár, 1967, s. 33 – 34), ale už vo svojej nepublikovanej doktorskej práci (Blanár, 1945) pre neúradné, neoficiálne osobné mená použil termín *živé meno* (nie *prímene*), ktoré sa zaužívalo a je typické pre slovenskú onomastiku. Tento druh prímena v úradnej dvojmennej pomenovacej sústave sa podľa onymickej motivácie považuje za jeden z funkčných členov živého osobného mena, najčastejšie ide o tzv. *individuálnu charakteristiku* (pozri napr. Blanár – Matejčík, 1978, s. 29). Často sa však v rámci neúradnej pomenovacej sústavy dedil, a preto z hľadiska obsahovej stránky¹¹ takéto *dedičné prímene* (napr. Evkin *Bútoreje* syn) už označil termínom *živé rodinné meno*, resp. tieto termíny používal ako synonymné (Blanár, 2001; 2002, s. 489 – 490). Rodinné meno ako súčasť osobného mena jednotlivca poukazuje na príslušnosť k rodine ako celku. Antropolexémy živých rodinných mien v niektorých oblastiach sú čoraz viac zhodné s úradnými priezviskami, napr. *Bartko* (priezvisko) > *Bartkeje* (živé rodinné meno) (porov. napr. Valentová, 2009), a ich dedičnosť, ak nemajú zhodnú antropolexému s úradným priezviskom (t. j. priezvisko nie je ich motivantom), je len potenciálna. Sám V. Blanár uviedol (2001, s. 68), že súčasná neúradná pomenovacia sústava, ktorá vyrástla na princípoch jednomennosti, žije najmä na dedinách u staršej generácie, u mladšej dožíva, hoci to nemusí platiť pre každú oblasť či obec. Po oficiálnej kodifikácii dvojmennej pomenovacej sústavy by preto azda bolo vhodnejšie už nehovoriť v prípade týchto neúradných antroponym o prímenách, ale iba o živých menách, resp. živých rodinných menách, alebo všeobecnejšie o funkčných členoch živých mien. Ak je totiž takéto prímene súčasťou dvojitého úradného priezviska, tvorí ako celok jedno priezvisko, ak je súčasťou neúradného, živého osobného mena jednotlivca, ide o jeho samostatný funkčný člen. Vzhľadom na uvedené skutočnosti navrhujeme termín *prímene* definovať presnejšie ako doplnkové (sekundárne) meno v jednomennej pomenovacej sústave, ktoré nie je ustálené a povinne dedičné, a tento termín používať iba ako funkčný člen antroponyma pred oficiálnym ustanovením dvojmennosti.

¹¹ Živé rodinné meno sa na rozdiel od individuálnej charakteristiky vydeľuje sémantickými príznakmi ako dedičnosť a príbuzenský vzťah k rodine ako celku (Blanár – Matejčík, 1978, s. 29; Blanár, 2002, s. 490).

Už E. Jóna (1943, s. 144) uviedol, že od 12. storočia si šľachtici pridávali ku krstným menám druhé meno podľa svojich sídel a majetkov s latinskou predložkou *de*, nemeckou *von*, českou a slovenskou *z* a pod. Tzv. *prídomok*, presnejšie *šľachtický prídomok* alebo *šľachtický predikát* (čes. *přídomek* alebo *šlechtický predikát*) sa chápe ako druh prímene, v slovanských terminologických príručkách (ZS, s. 40; OS, s. 267) sa definuje ako „prímene feudálnej šľachty podľa sídel“; v češtine sa uviedol príklad Jaroslav Libštejnský z *Kolovrat*, v ruštine Александр Невский (pre víťazstvo na rieke Neve) a v nemčine Gans zu Putlitz (zo šľachtickej rodiny v Brandenbursku). V novšej príručke z r. 1983 (OS, s. 267) sa v ruštine použila rozšírejšia definícia: „Дополнительное именование (княжеское, дворянское), данное человеку с целью подчеркнуть его высокое происхождение или заслуги перед обществом“ = doplnkové pomenovanie (kniežacie, šľachtické) s cieľom zdôrazniť vysoký pôvod alebo zásluhy pre spoločnosť. Termín *prídomok* alebo *šľachtický prídomok* sa definoval aj v Slovníku jazykových termínov (Horecký – Rácová, 1979, s. 131) ako „meno pripájané k priezvisku šľachticov, obyčajne pomenúvajúce ich sídlo: *Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic*, *Jean Baudouin de Courtenay*“. Vhodnejšie by bolo „pripájané k menu, resp. k menu a prímene šľachticov“, keďže termín priezvisko sa používa až po oficiálnom ustanovení dvojmennosti. V období prípravy tohto slovníka bola onomastická terminológia nejednotná a ešte sa len vyvíjala a stabilizovala, preto z dnešného pohľadu a stavu onomastiky sa definície, ale aj niektoré termíny v starších slovníkoch a encyklopédiách už môžu javiť ako neplatné alebo nevhodné.

S. Pastyřík (2010, s. 20) definoval český termín *přídomek* alebo *šlechtický predikát* ako „příjmí feudální šlechty podle sídla (Jaroslav Libštejnský z *Kolovrat*)“ a K. Komárek (2012, s. 7) ho charakterizoval ako „doplňkové jméno šlechtice podle sídla rodu (*/Albrecht/ z Valdštejna*)“. M. Knappová (2002) uviedla: „Šlechtické příjmí (přídomky, predikáty), z nichž se později vyvinula příjmení, byla odvozována především od osobních jmen a znaků majících nejčastěji původ ve jménech osobních a místních, např. *Zdeslav, syn Divišův, Sřezivoj z Chlustyň, Bořitové z Budče a Martinic, Jan Zdislavic* (tj. *Zdislavův syn*). K formálnímu vyjádření původu sloužila v češtině výhradně předložka *z*, tj. *Bohuchvalové z Hrádku, Jiří z Poděbrad*“. Z uvedeného by vyplývalo, že termín *šľachtický prídomok* sa chápe širšie, nie iba ako poukaz

na rodinné alebo rodové sídlo šľachtica formou predložkovej konštrukcie. Najnovšie J. Pleskalová (2017 a, b) však charakterizovala prídomky, šľachtické predikáty len ako špecifické druhy prímén – príméná feudálnej šľachty, príp. erbov (tzv. *heraldické vlastné meno*).

Zo šľachtických predikátov vznikali priezviská aj na slovenskom území. Z predložkových konštrukcií prídomkov sa tvorili adjektívne typy priezvisk odvodené od názvov obcí, ktoré boli rodovými či rodinnými sídlami (z *Ostrej Lúky – Ostrolúcky*). Tak ako nie všetky príméná tohto typu sú šľachtické predikáty (mohli označovať poddaných podľa obce, z ktorej pochádzali), ani priezviská utvorené z názvov obcí nevznikali iba zo šľachtických predikátov, ale aj ako mená poddaných pochádzajúcich z tejto obce, na čo upozornil M. Majtán (2004 b, s. 88 – 89). Ilustroval to na príklade priezviska *Ostrolúcky*. Mohlo totiž vzniknúť z prídomku zemianskeho¹² rodu, ktorý mal sídlo a kúrie v obci Ostrá Lúka v okrese Zvolen (v minulosti Zvolenská stolica). Ak teda ide o priezvisko potomkov tohto rodu, vzniklo zo šľachtického prídomku. Priezvisko nezemana *Jána Ostrolúckeho* (*Joannes Osztrolutsky*), ktorý prišiel do Slatiny za svinského pastiera, však vzniklo podľa pôvodu rodičov, ktorí pochádzali z Ostrej Lúky, ale pravdepodobne skôr z dnes už neexistujúcej obce s rovnakým názvom. Priezvisko potomkov tejto rodinnej vetvy teda nepochádza zo šľachtického prídomku, ale z príména vyjadrujúceho pôvod, pôvodné bydlisko. Preto nie každé príméno v podobe predložky a názvu obce a nie každé príméno alebo priezvisko v podobe adjektíva odvodeného od názvu obce muselo vzniknúť zo šľachtického prídomku. V. Blanár (2002, s. 487) tiež uviedol, že príznak poukazujúci na šľachtický stav postupne ustúpil a vyvinula sa produktívna kategória prímén a potom priezvisk deojkonymického typu s príponami *-ký, -ský, -ec, -an, -ák*; antropolexémou je názov kraja alebo zeme: *Lipták // Lupták // Luptovský, Oravec, Považan, Moravec*; názov obce: *Bošanský, Čavojec, Psársky, Žarnovičan, Repiský, Belan* a i., pričom ako dobrý príklad na tento prechod uviedol meno *Vavrinec Benedicti z Nedožier* → *Vavrinec Nedožerský*.¹³

---

¹² Zemania boli príslušníci nižšej šľachty, takže ich predikát tiež možno označiť ako šľachtický, nepokladáme preto za nutné zavádzať osobitný termín *zemiansky prídomok/predikát*.

¹³ Treba však podotknúť, že mnohé vznikali priamo z obyvateľských či krajových mien (*Lipták* > príméno/priezvisko *Lipták*), alebo, ako uviedol M. Majtán (2014, s. 37), z adjektív utvorených z osadných názvov.

Treba brať do úvahy aj fakt, že zrušením monarchie a vznikom Československej republiky došlo zákonom č. 61/1918 k zrušeniu šľachtictva, čo znamenalo aj to, že bývalí šľachtici nesmeli používať rodné meno s prídomkom alebo dodatkom označujúcim šľachtictvo – z jazykového hľadiska nesmeli používať predložku *z* (Knappová, 2002, s. 193). České, a teda aj slovenské šľachtické prídomky sa preto podľa Knappovej (tamže) upravili do podoby priezvisk dvoma spôsobmi – buď sa odstránila predložka *z* (*Emanuel z Lešehradu* > *Emanuel Lešehrad*), alebo sa z neho utvorilo adjektívum (*Jiří z Hustířan* > *Jiří Hustířanský*). Vo všeobecnosti priezviská, ktoré vznikli priamo z názvov obcí nulovým formantom (transonymizáciou), sú na Slovensku zriedkavé, vo väčšine prípadov majú adjektívnu podobu. Prídomky v historických menách konkrétnych šľachticov sa okrem predložkových konštrukcií tiež zvyknú používať aj v adjektívnej podobe, niekedy dokonca so spojovníkom, napr. v Slovenskom biografickom slovníku (1. zv., 1986, s. 397) sa meno potomka šľachtického rodu Čákovcov Matúša Čáka Trenčianskeho (okolo 1260 – 1321) uviedlo v podobe *Matúš ČÁK-TRENČIANSKY*. Takéto uvádzanie by potom prídomok mohlo zaradiť k dvojítm typom zložených priezvisk (ako jeho časť), preto ho nepokladáme za najvhodnejšie.

Ak by sa termín *prídomok* (*predikát*) v systéme neúradného (živého) pomenúvania na pozadí kodifikovanej dvojmennej antroponymickej sústavy vyznačoval príznakom [lokalizačný vzťah], resp. by poukazoval na bydlisko, v slovenskej onomastike sa už chápe ako funkčný člen živého osobného mena (Paľo *od Korvíňov*) alebo ako samostatný druh vlastného mena (*Do/U Korvíňov*), terminologicky už hovoríme o tzv. *mene domu* (používali sa aj synonymné termíny *meno do domu*, *meno podľa domu*). Pomenúva dom, gazdovstvo aj s jeho obyvateľmi, preto je možné chápať ho ako antroponymum i ako toponymum, resp. tvorí prienik antroponymie a toponymie (porov. napr. Blanár – Matejčík, 1978, s. 30 – 31).

Na nejednoznačné definovanie termínu prídomok (poľ. *przydomek*) v poľskej onomastike ako pridaného mena (za menom a priezviskom), ktoré môže byť dedičné, ale je neúradné, upozornili Z. Abramowiczová a L. Dacewiczová (Abramowicz – Dacewicz, 1995, s. 251). Poukázali na to, že podľa niektorých poľských výkladových slovníkov sa termíny *przezwiszko* (prezývka) a *przydomek* (prídomok) chápu ako synonymá, pritom termíny *nazwisko* (priezvisko), *przezwiszko*, *przydomek* sa v onomastických

prácach používajú v rôznych významoch, hoci aj termín *przydomek* niektorí poľskí onomastici môžu definovať rozlične a často sa stotožňuje s termínom *przezvisko*. Napr. v aktualizovanom zozname poľskej onomastickej terminológie A. Gałkowski (2012) definoval termíny *prezývka* a *prídomok* (dokonca i tzv. *alias*) v podstate ako synonymné: „**przezvisko** (por. **przydomek**, **alias**) – nieformálna názva osobova, zvykľe nacechovana ekspresyjnje, stylistyčznje (pejoratywnje lub melioratywnje), **przydomek** (por. **przezvisko**) – nieformálna názva osobova, zvykľe nacechovana ekspresyjnje, stylistyčznje (pejoratywnje lub melioratywnje)“.

Hoci ide o základné antroponomasticke termíny, podobné nezrovnalosti v terminológii by bolo možné nájsť aj v iných jazykoch, a to aj medzi charakteristikou termínov *prímeno* a *prezývka*. Označenie neúradných (živých) mien v dnešnej dvojmennej sústave termínom *prezývka* pokladal za nevhodné už V. Blanár (1950, s. 22), pretože sa mu zdal príružky, keďže zahrnuje len jeden druh týchto mien. Prezývky vznikajú zväčša z psychosociálnych príčin, nie nutne alebo prioritne z potreby identifikácie/diferenciácie v dôsledku toho, že úradné meno túto funkciu dostatočne nespĺňa. Prezývky navyše zväčša fungujú v neúradnej komunikácii ako samostatný druh antroponým, ktorý nahrádza oficiálne alebo úradné osobné meno, teda nielen ako druh doplnkového funkčného člena (druh prímena) k rodnému menu, resp. k mononymu v jednomennej pomenovacej sústave. Dôvodom vzniku súčasných prezývok je skôr individualizácia jednotlivca, pričom sa tvoria a fungujú prevažne len v malých sociálnych skupinách a vyznačujú sa príznakom expresívnosti. Doplnkové mená v jednomennej pomenovacej sústave alebo funkčné členy živých osobných mien¹⁴ v dvojmennej pomenovacej sústave vznikajú zase v prvom rade z potreby presnejšej identifikácie jednotlivca a fungujú prevažne ako neutrálne (bližšie Valentová, 2010, 2012). Osobitný onomastický termín *prezývka* nie je uvedený v slovanských príručkách onomastickej terminológie¹⁵, iba všeobecný termín *prezývkové vlastné meno*

¹⁴ V. Blanár preto funkčný člen živých osobných mien, ktorým sa osoba pomenúva podľa fyzických alebo psychických vlastností, pôvodu, zamestnania a pod., nazval *individuálna charakteristika*, nie prezývka (porov. napr. Blanár – Matejíčik, 1978, s. 29).

¹⁵ Nachádza sa však v Slovníku slovanské lingvistické terminologie (1977, s. 238), v novších národných slovníkoch onomastickej terminológie i vo výkladových slovníkoch práve v súvislosti s jeho špecifickými sémantickými príznakmi, ktoré nadobudlo v rámci spoločenského vývoja (bližšie Valentová, 2012, tam aj ďalšia literatúra), preto by sa malo zaradiť aj do onomastickej terminológie.

(OS, s. 173) ako určitý druh alebo typ vlastného mena z lexikálno-sématického hľadiska, ale termíny *prímeno* a *šľachtický prídomok* sa nachádzajú v časti s termínmi vzťahujúcimi sa na sústavu osobných mien a jej fungovanie. *Prezývkové vlastné meno* je širší pojem, podobne aj *prezývka*, nevzťahuje sa len na antroponymá (napr. *prezývkové toponymum*, resp. *prezývkové ojkonymum*, porov. názov *Somárovec* pre obec Oslany). Za vhodnejšie preto pokladáme pre doplnkové, neustálené meno v jednomennej antroponymickej sústave, ktoré sa ešte nemuselo povinne dediť, používať zastrešujúci hyperonymický termín *prímeno* a ako druhy prímen termíny *individuálna charakteristika*, *šľachtický*, príp. *zemiansky prídomok (predikát)* a *prezývka*, ktoré sú k tomuto termínu v hyponymickom vzťahu.

LITERATÚRA

- ABRAMOWICZ, Zofia – DACEWICZ, Leonarda: Založenia slovníka polskej terminologii onomastycznej. In: *Onomastica*, 1995, roč. 40, s. 247 – 253.
- BALKANSKI, Todor – CANKOV, Kiril: Encyklopédia na bálgarskata onomastika. Veliko Tărnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodij“ 2016. 576 s. ISBN 978-619-208-045-7.
- BLANÁR, Vincent: Osobné mená. K základom semiologickej onomastiky. 1945 (doktorská práca).
- BLANÁR, Vincent: Príspevok ku štúdiu slovenských osobných a p miestnych mien v Maďarsku. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení 1950. 142 s.
- BLANÁR, Vincent: K vývinu slovenských osobných pomenovacích sústav. In: Tretí zasadání mezinárodní komise pro slovanskou onomastiku při Mezinárodním komitétu slavistů v Domě vědeckých pracovníků ČSAV v Liblicích u Prahy 14. – 17. 9. 1966. Zvláštní příloha Zpravodaje Místopisné komise ČSAV. Eds. J. Svoboda – L. Nezbedová. Praha: Knihtisk 1967, s. 21 – 38.
- BLANÁR, Vincent: Morfematická stavba prímena a priezviska. In: *Jazykovedné štúdie*. 11. Jónov zborník. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1971, s. 313 – 320.
- BLANÁR, Vincent: Teória vlastného mena. (Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii). Bratislava: Veda 1996. 252 s. ISBN 80-224-0490-X.
- BLANÁR, Vincent: Problematika vývinu pomenovania osôb. In: *Studia Academica Slovaca*. 30. Red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 2001, s. 59 – 71.
- BLANÁR, Vincent: Antroponymia III – Ostatné typy mien. In: *Słowiańska onomastyka*. Encyklopedia. Tom I. Pod. red. E. Rzetelskiej-Feleszko – A. Cieślíkowej. Warszawa – Kraków: Towarzystwo Naukowe Warszawskie 2002, s. 486 – 490.
- BLANÁR, Vincent – MATEJČÍK, Ján: Živé mená na strednom Slovensku. I. 1. Designácia osobného mena. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1978. 416 s.
- BUČKO, Dmytro – TKAČOVA, Natalija: Slovník ukrajinskoi onomastyčnoi terminolohiji. Charkiv: Ranok 2012. 256 s. ISBN 978-966-315-150-2.
- ČUČKA, Pavlo: Prizvyisko. Prizvyšče. In: *Ukrajinska mova: Encyklopedija*. 2. vyd. vypr. i dop. Red. V. M. Rusanivskij, O. O. Taranenko ta in. Kyjiv: Encyklopedyčne vydavnyctvo 2004. 824 s. ISBN 966-7492-19-2.

DIVIČANOVÁ, Anna: Odkazy čabianskych priezvisk. In: Čabianske priezviská. Ed. T. Tušková. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku 2017, s. 18 – 43.

DVONČ, Ladislav: O menách typu Maróthy-Šoltésová. In: Slovenská reč, 1962, roč. 27, č. 4, s. 252 – 253.

GAŁKOWSKI, Artur: Aktualizowana lista podstawowych haseł terminologii onomastycznej w języku polskim. 2012. Dostupné na <http://onomastyka.uni.lodz.pl/strona-glowna/terminologia-polska> [cit. 3. 4. 2022].

GARANČOVSKÁ, Lenka – KOPÁSKOVÁ, Ivana: S dvomi priezviskami po svadbe. In: Varia XVIII. Zborník príspevkov z XVIII. kolokvia mladých jazykovedcov (Prešov – Kokošovce-Sigord 3. – 5. 12. 2008). Eds.: M. Ološtiak, M. Ivanová, L. Gianitsová-Ološtiaková. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2009, s. 161 –167. ISBN 978-80-555-0083-6. Dostupné na <http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Olostiak1/index.htm>.

GÓRNY, Halszka: Czy istnieje potrzeba leksykograficznego opracowania terminów antroponomastycznych? In: Onomastica, 2020, roč. LXIV, s. 93 – 106.

HORECKÝ, Ján: Priezviská typu Gregor-Tajovský zo semiotického hľadiska. In: Slovenská reč, 1982, roč. 47, s. 286 – 288.

HORECKÝ, Ján – RÁCOVÁ, Anna: Slovník jazykovedných termínov. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1979. 208 s.

ICOS Lists of Key Onomastic Terms. International Council of Onomastic Sciences. Onomastic terminology. Dostupné na <https://icosweb.net/publications/onomastic-terminology/> [cit. 2. 1. 2022].

JÓNA, Eugen: Pavol a Pavel. In: Slovenská reč, 1943, roč. 11, č. 4 – 5, s. 144 – 148.

KNAPPOVÁ, Miloslava: Naše a cizí příjmení v současné češtině. Liberec: TAX AZ KORT 2002. 258 s. ISBN 80-238-8173-6.

KOMÁREK, Karel: Vlastní jména v jazykovém systému a v komunikaci. Studijní opora. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci 2012. 44 s. ISBN 978-80-244-3303-5.

KUFČÁK, Emil: O menách osôb v Liptove. In: Slovenská reč, 2010, roč. 75, č. 4 – 5, s. 311 – 332.

MAJTÁN, Milan: K vývinu pomenúvania osôb na Slovensku. In: Jazykovedný časopis, 1966, roč. 17, č. 2, s. 148 – 153.

MAJTÁN, Milan: Vývin priezvisk na Slovensku. In: Slovenská reč, 1994, roč. 59, č. 1, s. 20 – 37.

MAJTÁN, Milan: Od prezývky a prímena k priezvisku (Vývin priezvisk na Slovensku). In: Przewiska i przydomki w językach słowiańskich. Ed. S. Warchoń. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej 1998. s. 244 – 260.

MAJTÁN, Milan: Cisár Jozef II. o používaní priezvisk. In: Acta onomastica, 2004, roč. 45, s. 28 – 31. (2004 a)

MAJTÁN, Milan: Ako postupovať pri výklade pôvodného významu priezviska. In: Príručka ku genealogickému výskumu na Slovensku a v slovacikálnom zahraničí. 1. zv. Eds. M. Šišmiš a kol. Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť 2004, s. 88 – 90. (2004 b)

MAJTÁN, Milan: O slovenských priezviskách. In: Kultúra slova, 2005, roč. 39, č. 3, s. 158 – 162.

MAJTÁN, Milan: Turzovské priezviská. In: Turzovské priezviská. Zost. I. Gajdičiar. Turzovka: Spolok priateľov Turzovky, o. z., 2011, s. 59 – 74.

MAJTÁN, Milan: Naše priezviská. Bratislava: Veda 2014. 196 s. ISBN 978-80-224-1357-2.

PASTYŘÍK, Svatopluk: Rukověť pro onomastické semináře. Slovníček. Pro studenty onomastických disciplín. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové 2010. 27 s. Dostupné na <https://adoc.pub/rukov-pro-onomasticke-seminae-slovníek.html>.

PLESKALOVÁ, Jana: Vývoj vlastních jmen osobních v českých zemích v letech 1000 – 2010. Brno: Host – Masarykova univerzita 2011. 204 s. ISBN 978-80-7294-834-5.

PLESKALOVÁ, Jana: Přijmí. In: CzechEncy. Nový encyklopedický slovník češtiny. Eds. P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová. Brno: Masarykova univerzita 2017. Dostupné na <https://www.czechency.org/slovník/PŘÍJMÍ> [cit. 3. 4. 2022]. (2017 a)

PLESKALOVÁ, Jana: Šlechtický predikát (přídomek, šlechtický přídomek, šlechtický atribut). In: CzechEncy. Nový encyklopedický slovník češtiny. Eds. P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová. Brno: Masarykova univerzita 2017. Dostupné na https://www.czechency.org/slovník/ŠLECHTICKÝ_PREDIKÁT [cit. 3. 4. 2022]. (2017 b)

PODOLESKAJA, Natalia V.: Slovar russkoj onomastičeskoj terminologii. Moskva: Nauka 1978. 199 s.

Pravidlá slovenského pravopisu. 4., nezmenené vyd. Bratislava: Veda 2013. 592 s.

SKLADANÁ, Jana: Zo staršej slovenskej antroponomastickej terminológie. In: 9. slovenská onomastická konferencia. Nitra 26. – 28. júna 1985. Zborník referátov. Red. M. Majtán. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1987, s. 303 – 308.

Slovenský biografický slovník. 1. A – D. Martin: Matica slovenská 1986. 544 s.

Slovník slovanské lingvistické terminologie. 1. Ved. red. A. Jedlička. Praha: Academia 1977. 592 s.

SVOBODA, Jan a kol.: Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky. In: Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, 1973, roč. 14, č. 1, 280 s.

SVOBODA, Jan: Zpráva z terminologické subkomise. In: Třetí zasedání mezinárodní komise pro slovanskou onomastiku při Mezinárodním komitétu slavistů v Domě vědeckých pracovníků ČSAV v Liblicích u Prahy 14. – 17. 9. 1966. Zvláštní příloha Zpravodaje Místopisné komise ČSAV. Eds. J. Svoboda – L. Nezbedová. Praha: Knihtisk 1967, s. 127 – 137.

SVOBODA, Jan a kol.: Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika. Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite 1983. 412 s.

VALENTOVÁ, Iveta: Živé osobné mená v hornonitrianskej oblasti. Jazykovedné štúdie 27. Bratislava: Veda 2009. 254 s. ISBN 978-80-224-1112-7.

VALENTOVÁ, Iveta: Prímeno, živé meno, individuálna charakteristika či prezývka? In: Slovenská reč, č. 2010, roč. 75, č. 4 – 5, s. 278 – 286.

VALENTOVÁ, Iveta: Poznámky k rozdielom medzi prezývkou a funkčným členom živého mena – individuálnou charakteristikou. In: Jednotlivé a všeobecné v onomastike. Zborník referátov z 18. slovenskej onomastickej konferencie (Prešov 12. – 14. september 2011). Ed. M. Ološtiak. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2012. s. 113 – 122. ISBN 780-80-555-0576-3. Dostupné na <http://www.publib.sk/elpub2/FF/Olostiak3/index.html>. ISBN 978-80-555-0594-7.

VALENTOVÁ, Iveta: Zo slovenskej onomastickej terminológie: mononymum, krstné meno, rodné meno. In: Kultúra slova, 2022, roč. 56, č. 2, s. 65 – 83.

VUKOVIĆ, Siniša: Onomastička terminologija. In: Čakavska rič, 2007, roč. 35, č. 1, s. 139 – 185.

Predhorie či Priedhorie, Brestenné či Briestenné? (2. časť)

ANNA RAMŠÁKOVÁ

Jazykovedný ústav L. Štúra SAV, v. v. i.

Vznik názvu časti obce *Briestenné*¹ (Pružina, o. Považská Bystrica) by mohol byť motivovaný osobným menom *Briestenský*. Takýto motivačný činiteľ vzniku názvu osobným menom majiteľa by mohla potvrdzovať Databáza priezvisk na Slovensku (Ďurčo a kol., 1998) z roku 1995. Podľa nej malo priezvisko *Briestenský* v obci Pružina 15 výskytov (v rámci o. Považská Bystrica 120 výskytov). Ako sme však uviedli (pozri prvú časť rovnomeného príspevku v predchádzajúcom čísle tohto časopisu), v slovenskom jazyku veľmi často vznikali priezviská príponami *-ský*, *-(c)ký* z prídavných mien utvorených z osadných názvov (napr. *Čavojský*, *Jablonický*) poukazujúce na pôvod, t. j. miestnu príslušnosť, odkiaľ pôvodný nositeľ prímena pochádzal alebo kde žil. Takto sa tiež tvorili priezviská z prídavných mien utvorených z názvov administratívnych a prírodných územných celkov (napr. *Spiský*) (Majtán, 2018, s. 9, 36 – 39). S najväčšou pravdepodobnosťou preto najskôr vznikol osadný názov *Briestenné* a z neho priezvisko *Briestenský*.

Z príslušných podôb úradných priezvisk (nielen *Priedhorský* a *Briestenský* vyskytujúcich sa aj v obci Pružina² je zjavné, že ich pisári zapísali aj s ohľadom na nárečové pravidlá fungujúce v obci. V súčasnosti hlavnou zásadou pri formálnej podobe priezvisk je prihliadať na skutočnosť, že ich zápis nepodlieha kodifikovaným záväzným pravopisným pravidlám (ani štandardizácii), pri ich zápise do matrik sa prihliada na rodinnú tradíciu. V súčasnosti fungujúce dedičné priezviská sa totiž formovali a zapisovali v období, keď slovenčina ešte nemala pravopisné pravidlá (tamže, s. 8 – 9).

Morfematická štruktúra osadného názvu *Brestenné* potvrdila topolexému (apelatívny substantívny základ; koreňovú morfému) *brest* „listnatý lesný

Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA č. 2/0019/20 Lexika slovenských terénnych názvov.

¹ Briestenné je pôvodne samostatná obec, ktorá bola k obci Pružina pričlenená v r. 1971 (Majtán, 1998, s. 241).

² Podľa citovanej databázy priezvisk (Ďurčo a kol., 1998) antroponymum *Priedhorský* (o ktorom sme písali v predchádzajúcej časti tohto príspevku) malo v obci Pružina 36 výskytov (v rámci o. Považská Bystrica 57 výskytov).

strom“, bot. *Ulmus campestris*, prípadne *brestie* „brestový porast, brestina“ (Historický slovník slovenského jazyka I, s. 155) a topoformanty (morfémy) *-n*, *-é* (porov. analogicky utvorené názvy obcí³ *Krajné* /o. Myjava/, *Hlinné* /o. Vranov nad Topľou/, *Senné* /pričlenené k obci *Príboj*, o. Veľký Krtíš/). Vzhľadom na to, že lexikálna morféma *-n* v názvoch typu *Hlinné* je súčasťou samostatných bázotvorných koreňových morfém lexikálnych jednotiek (ktoré sú nositeľmi lexikálneho významu a majú bázotvornú funkciu), ostáva v príslušnom deriváte vrátane druhého *n*, ktoré je derivačnou morfému (jednoduchšie povedané, v slovenčine na hranici slovotvorného základu zakončeného na *n* alebo *ň* dochádza k zdvojeniu spoluhlásky *n*). V prípade formy *Brestenné* sa spájacia morféma *-en-* vsúva medzi koreňovú (*brest-*) a derivačnú (*-n-*) morfému.

Z etymologického hľadiska je dôležitý pôvod samohlásky *e* v príslušnom apelatíve *brest*, príp. *brestie* a v prepozícii *pred*, ktoré svojou formou potvrdzujú kodifikovanú spisovnú podobu výrazov. Od 12. stor. sa uvádzajú formy *pred-* z psl. *perdъ*, zložené z psl. *per-* a *-dъ*, forma *brest* z psl. *berstъ* (Králik, 2015, s. 81, 467). V spisovných variantoch hláska *e* je systémovým reflexom za psl. *e*, v príslušnom nárečí so zaznamenanou striednicou *ie*, ktorá je odrazom nárečových zákonitostí lokálneho dialektu. V konečnom dôsledku to znamená, že podoby názvov *Briestenné* a *Priedhorie* (alebo ich spisovné kodifikované ekvivalenty *Brestenné* a *Predhorie*) z hľadiska hodnotenia nárečových foriem *briest-* a *pried-* (resp. spisovných *brest-* a *pred-*) možno považovať za rovnocenné.

Ak by nebola jasná motivácia vzniku názvu priezviskom s nárečovou podobou, podľa zásad štandardizácie Úradu geodézie, kartografie a katastra (ďalej ÚGKK) SR sa nárečové hláskové prvky upravujú do spisovnej podoby, ak ide o nesídelné geografické názvy a určité typy administratívne nesamostatných sídelných objektov, ktoré štandardizuje úrad.

---

³ Do roku 1918 na Slovensku neboli slovenské úradné názvy. Po 21. auguste 1919, keď došlo k prvému sčítaniu ľudu v Československej republike, Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska už v roku 1920 pri tejto príležitosti vydalo prvý zoznam slovenských úradných názvov obcí, ktorý spracoval B. Haluzický podľa diel J. Lipského a L. Niederleho (porov. Varsík, 1968, s. 217 – 218; Majtán, 1998, s. 12 – 14). Prvé slovenské úradné podoby *Predhoria* a *Briestenného* v zozname (s. 113, 114) boli *Priedhorje* (v rámci obce Pružina) a *Briestené* (ako samostatná obec); dostupné na <https://archive.org/details/soznammiestnaslo00czec/mode/2up>.

Štandardizované názvy *Predhorie* a *Briestenné*⁴ (ktoré v súčasnosti označujú časti obce Pružina) sú v kompetencii Ministerstva vnútra SR na odporúčanie Stálej názvoslovnej subkomisie Terminologickej komisie Ministerstva vnútra SR. Nejednotnosť podôb týchto názvov je očividná – v prvom prípade išlo o štandardizáciu názvu bez dvojhĺsky v koreni *pred-*, v druhom s diftongom v koreni *briest-*. Názov *Predhorie* je štandardizovaný (a teda záväzný) podľa zásad platných v spisovnom jazyku, v štandardizovanom názve *Briestenné* sa zohľadnila hlásková podoba koreňa slova podľa systémových zásad fungujúcich v miestnom nárečí.

Nejednotnosť podôb štandardizovaných geografických názvov (v tom zmysle, že jeden je štandardizovaný v spisovnej podobe, druhý v nárečovej podobe) vyviera z viacerých skutočností. Pokúsime sa poukázať na tie najdôležitejšie.

Jednu zo zásad, ktorá sa uplatňuje pri štandardizácii geografického názvoslovnia a pri úprave terénnych názvov, ktorú vykonáva ÚGKK SR, I. Horňanský nazval „regulatív hierarchickej postupnosti“. V princípe to znamená, že ak názov niektorého geografického objektu je základom pre tvorbu fyzicky spríbuzneného geografického objektu vo forme určitého derivátu, už štandardizovaná podoba názvu východiskového geografického objektu musí byť rešpektovaná i v názve spríbuzneného geografického objektu (Valentová, 2018, s. 107). Preto ak názov obce a jej časti Ministerstvo vnútra SR už štandardizovalo, i keď v nesprávnej podobe, táto podoba sa zachováva aj v názve nesídelných objektov a katastrálnych území, ktoré sú od tohto názvu odvodené (čiže neprihliadalo na zásadu úpravy nárečových hláskových prvkov do spisovnej). Možno preto štandardizovaná podoba katastrálneho územia niekdajšej obce *Briestenné* má uvedenú nespisovnú podobu. V konečnom dôsledku sa tiež štandardizovali geografické názvy *Briestenské skaly* (prírodná pamiatka v Briestennom, názov št. v r. 2003), *Briestenský diel* (les v Čelkovej Lehote, o. Považská Bystrica, názov št. v r. 2019), *Brestie* (les, lúka a pasienok v Ruskom Potoku, o. Humenné, názov št. v r. 1993) i *Briestie* (lúka, pasienok v Chochoľnej-Velčiciach, o. Trenčín, názov št. v r. 1991).

Štandardizácia geografických názvov je proces zabezpečujúci určenie názvu pre geografický objekt spolu s jeho správnu písanou podobou, ako aj podmienok

⁴ V príslušnej forme sa názvy uvádzajú v Štatistickom lexikóne obcí Slovenskej republiky z r. 2011 (s. 75) ako súčasť obce Pružina.

na jeho používanie. Štandardizovaný geografický názov (oficiálny geografický názov) je názov geografického objektu schválený názvoslovným orgánom ako preferovaný názov spomedzi viacerých aloným (variantný geografický názov). V SR sa štandardizuje pre každý geografický objekt jediný názov, ktorý je zároveň oficiálnym názvom (pozri Terminologický slovník ÚGKK SR; Smernica na štandardizáciu geografických názvov, 2015, s. 7, 8). Štandardizované vlastné meno sa definuje ako písomná forma vlastného mena, ktorá sa stanovila na základe vnútroštátnej alebo medzinárodnej dohody, oficiálneho aktu; úradným ustanovením určená podoba vlastného mena (Valentová, 2017, s. 142).

Zásady uvedené v rezolúciách, ktorými sa riadi aj ÚGKK SR, majú charakter odporúčaní, keďže boli prijaté konsenzom. Jednotlivé členské krajiny OSN prijali zásadu, aby štandardizácia bola založená na výsledkoch vedy vo vzťahu k jazykovým zákonitostiam a k technickým prostriedkom tvorby toponymických údajov. Z daného však nevyplýva, že sa názvy odporúčajú alebo dokonca musia štandardizovať iba v kodifikovanej podobe daného národného, resp. štátneho jazyka (tamže, s. 145). V rezolúcii z 2. konferencie OSN v Londýne z r. 1972 v odporúčaní 4 C k zásadám úradného spracovania geografických názvov sa navrhuje, aby názvoslovné autority vypracovali vlastné zásady, podľa ktorých budú postupovať pri štandardizácii.

V našej veci je dôležité poukázať na odporúčania, aby 1. zmeny názvov sa nevykonávali tam, kde to nie je nevyhnutné, 2. spôsob písania geografických názvov bol v čo najväčšom súlade s aktuálnou ortografickou praxou príslušnej krajiny, s primeraným prihliadnutím na nárečové podoby, 3. systematická úprava názvov nevedla k potlačeniu charakteristických prvkov, 4. tam, kde sa niektoré názvy vyskytujú v rôznych gramatických podobách, určila národná názvoslovná autorita jednu z týchto podôb ako štandardizovanú. Pri štandardizácii sa odporúča, aby bola písomná aj ústna podoba názvu a jeho význam podľa miestneho obyvateľstva (porovnaj Rezolúcie prijaté na konferenciách OSN o štandardizácii geografických názvov, s. 5; pozri tiež Valentová, 2017, s. 145 – 146).

V súčasných slovenských zákonoch sú ukotvené nasledujúce relevantné skutočnosti: 1. Názov obce a jej časti, názvy ulíc a iných verejných priestranstiev, iné geografické názvy sa uvádzajú v štátnom jazyku – tým sa rozumie slovenský jazyk v kodifikovanej podobe (takto ho chápe zákon o štátnom jazyku, ale v zákone o obecnom zriadení sa bližšie nešpecifikuje, v akej podobe štátneho jazyka; spisovný jazyk je iba jednou z foriem štátneho jazyka)

a musí byť priliehavý vzhľadom na historický vývin územia, históriu obce. 2. Názvoslovná komisia ÚGKK SR pri posudzovaní návrhov názvov geografických objektov dbá na to, aby názov zodpovedal skutočnosti, aby bol vecne a jazykovo správny, spoločensky vhodný a prakticky použiteľný.

Za správnu písanú podobu nevyhnutne nemusí byť považovaná spisovná písaná podoba. Za jazykovo správne možno považovať aj nárečové slovo alebo nárečový tvar, pričom nemusia byť spisovné, iba sa zaraďujú do inej, subštandardnej, resp. nárečovej formy slovenského jazyka (Valentová, 2017, s. 150). Z hľadiska štandardizácie je podoba názvu katastrálneho územia *Briestenné* chápaná ako správna, z jazykového hľadiska ide o tvar, ktorý prihliada na regionálne nárečové prvky danej oblasti a prakticky sa aj využíva. Z hľadiska súčasného zákona o štátnom jazyku však ide o nesprávny názov, nespisovný variant spisovného ekvivalentu *Brestenné*.

Otázka správnosti/nesprávnosti podôb štandardizovaných geografických názvov predstavuje dlhodobý problém. V priebehu desaťročí fungovania Názvoslovnej komisie terajšieho ÚGKK SR členovia komisií pri štandardizácii uprednostnili rôzne zásady, napr. prihliadalo sa na kultúrne tradície ako integrálnu časť skutočnej jazykovej kultúry a vlastenectva (napr. niektoré názvy obcí sa poslovenčovali), zaužívanosť názvu tradovaná od dávnej minulosti, regionálny alebo miestny úzus (napr. *Roztoky* malo by byť *Ráztoky* /o. Svidník/, *Pčoliné* malo by byť *Včelinné* /o. Humenné/, *Cemjata* malo by byť *Semiata*) (porov. Dvonč, 1968; Mazúr, 1968; Valentová, 2017, s. 151). Pri štandardizácii názvov obcí sa tolerovalo množstvo nárečových (najčastejšie hláskových) prvkov, v iných názvoch sa uprednostnili zásady pravopisu.

Neraz išlo o nedôslednosť pri dodržiavaní vlastne stanovených kritérií pri štandardizácii, v nerovnakom hodnotení niektorých foriem (napr. *Výdrník* /o. Poprad/, *Výdrná* /o. Považská Bystrica/, *Svederník* /o. Žilina⁵). V minulosti sa štandardizovala určitá podoba názvu prioritne takisto vplyvom spoločensko-politických (sem tiež možno zaradiť spoločenskú vhodnosť názvov a zlučovanie obcí) a ideologických faktorov (napr. niekdajší Turčiansky Svätý Martin na Martin /od r. 1951/, Liptovský Svätý Mikuláš na Liptovský Mikuláš /od r. 1952/; Bujakov na Brežany /od r. 1956/; Gerlach na Stalinov štít /v r. 1949/ a neskôr na Gerlachovský štít /v r. 1959/) (Majtán, 1989, s. 8).

⁵ Z vývinového hľadiska ide o jeden typ názvov, pričom dvakrát bola kodifikovaná spisovná a raz nárečová podoba názvu (Štolc, 1967, s. 228, 229).

Niektoré problémy pri štandardizácii geografického názvoslovnia vyplynuli takisto zo skutočnosti, že pri výskume súčasného spisovného jazyka sa dovedty niektorým otázkam venovala menšia pozornosť a isté nepravidelnosti vystúpili do popredia pri štandardizácii geografického názvoslovnia, napr. v 90. rokoch 20. storočia najmä pri pripravovanom vydaní geografického názvoslovnia Základnej mapy s mierkou 1 : 10 000 z celého územia Slovenska v jednom zväzku. Konkrétne išlo o niektoré deriváty, ktorých východiskové slovo bolo so zdĺženým základom, v niektorých nie (napr. *Ilava – Iliavka, Topolčany – Topolčianky; lieska – lieština, leština* a v geografických názvoch bolo možné nájsť *kút – Kutina, Kútina; vrba – Vrбина*; obce *Briestenné* i *Briešťa, Topolie* i *Tôpolie*; a v predponovo-príponových názvoch, napr. *Váh – Závažie, Závažná Poruba* i *Podvažie, Považie, hôrka – Záhorčie*). Ako M. Majtán (1994, s. 60 – 61) uviedol, v tom čase sa predbežne prijalo stanovisko, podľa ktorého sa bude rešpektovať, že po predĺženej predpone (*ná-, prie-, pri-, ráz-, zá-*) sa v slovách s príponou *-ie* budú uprednostňovať podoby so skráteným slovným základom, napr. *Náprudie, Rázdelie*. Inak ustálené a štandardizované názvy sa budú pokladať za výnimky a nebudú sa meniť ani žiadať zmeny, napr. v názvoch *Zádiel, Zádielske Dvorníky*, ani v názvoch typu *Zamaninie, Zana dlúčie* (tamže).

„Napriek tomu, že mnohé podoby miestnych názvov nie sú v súlade s pravidlami súčasnej spisovnej slovenčiny alebo so zásadami slovenského jazykového systému, ale sú oficiálne štandardizované názvoslovnou autoritou a sú súčasťou najnovších Pravidiel slovenského pravopisu (2013), ktoré sú schválenou kodifikačnou príručkou, paradoxne sa stávajú tieto nespisovné názvy spisovnými“ (Valentová, 2017, s. 152).

V súvislosti s avizovanými „problémami“ miestnych obyvateľov obce Pružina, skôr ako sme napísali tento text, kontaktovali sme pracovníkov príslušného obecného úradu. Zisťovali sme, či ide o problém väčšiny obyvateľov alebo stanovisko jednotlivca, ktorému záleží na tom, aby sa rešpektovala živá podoba názvu *Priedhorie*. Kompetentné osoby nás informovali, že v súčasnosti neevidujú žiadne žiadosti obyvateľov dotknutých miestnych častí *Predhorie* a *Briestenné*.

V minulosti na nevhodnosť štandardizácie názvu (do roku 1971 samostatnej obce) *Briestenné*, ktorá bola v rozpore so stanoviskom komisie

z 90. rokov minulého storočia, upozornil síce aj M. Majtán (1994)⁶, ale ako z uvedeného vyplýva, štandardizované názvy *Predhorie* a *Briestenné* s najväčšou pravdepodobnosťou nebude možné reštandardizovať, pretože by to v praxi spôsobilo množstvo zbytočných komplikácií. Ak by aj došlo k ich reštandardizácii do spisovnej podoby, ponechal by sa štandardizovaný názov *Predhorie*, ale mal by sa upraviť štandardizovaný názov *Briestenné* do spisovnej podoby *Brestenné*.

LITERATÚRA

Archív oddelenia dejín slovenčiny, onomastiky a etymológie Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i., v Bratislave.

DVONČ, Ladislav: Regionálny úzus a slovenské miestne názvy. In: I. Slovenská onomastická konferencia. Bratislava 5. – 6. decembra 1967. Zborník materiálov. Zredigovali V. Blanár a M. Majtán. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV a slovenská onomastická komisia pri Vedeckom kolégiu jazykovedy SAV pre internú potrebu 1968, s. 180 – 201.

ĐURČO, Peter: Databáza vlastných mien a názvov lokalít na Slovensku. Podklady k projektu: Copernicus Programme, project COP-58: ONOMASTICA–COPERNICUS DATABASE. CD ROM. Paris: ELRA – 1998. (Databáza obsahuje stav priezvisk z r. 1995).

Historický slovník slovenského jazyka. I. A – J. Ved. red. M. Majtán. Bratislava: Veda 1991. 536 s. ISBN 80-224-0228-1.

HORNÁNSKÝ, Imrich: Rezort Slovenského úradu geodézie a kartografie a štandardizácie geografického názvoslovia. Zborník príspevkov z 2. československej onomastickej konferencie (6. – 8. mája 1987 v Smoleniciach). Zost. M. Majtán. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1989, s. 27 – 35.

KRÁLIK, Eubor: Stručný etymologický slovník slovenčiny. Bratislava: Veda 2015. 704 s. ISBN 978-80-224-1493-7.

MAJTÁN, Milan: Jazykovopolitické aspekty vlastných mien. In: Aktuálne úlohy onomastiky z hľadiska jazykovej politiky a jazykovej kultúry. Zborník príspevkov z 2. československej onomastickej konferencie (6. – 8. mája 1987 v Smoleniciach). Zost. M. Majtán. Bratislava: JÚĽŠ SAV 1989, s. 7 – 13.

MAJTÁN, Milan: Vofnejšie miesta štandardizácie geografického názvoslovia. In: Spisovná slovenčina a jazyková kultúra. Budmerice 27. – 29. októbra 1994. Red. J. Doruľa. Bratislava – Martin, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV – Matica slovenská 1994, s. 60 – 61.

---

⁶ Jednotlivé druhy geografických názvov štandardizujú rôzne názvoslovné autority, napr. Národná rada SR (názvy krajov a okresov); vláda SR so súhlasom obce (názvy obcí), Stála názvoslovná subkomisia Terminologickej komisie Ministerstva vnútra SR so súhlasom obce (názvy častí obcí, ulíc a iných verejných priestranstiev), názvy ulíc a verejných priestranstiev určujú a menia obce; Názvoslovná komisia ÚGKK SR so súhlasom Ministerstva kultúry SR (názvy nesídelných geografických objektov aj názvy katastrálnych území a špecifických sídelných objektov z územia SR, názvy mimozemských objektov, vžitú podobu slovenských názvov sídelných a nesídelných geografických objektov z územia mimo SR) (Valentová, 2017, s. 153).

MAJTÁN, Milan: Z lexiky slovenskej toponymie. Bratislava: Veda 1996. 192 s. ISBN 80-224-0480-2.

MAJTÁN, Milan: Názvy obcí Slovenskej republiky (Vývin v rokoch 1773 – 1997). Bratislava: Veda 1998. 600 s. ISBN 80-224-0530-2.

MAJTÁN, Milan: Naše priezviská. Bratislava: Veda 2018. 196 s. ISBN 978-80-224-1646-7.

MAZÚR, Samo: Poznámky k celoslovenskej úprave miestnych názvov z roku 1948 so zameraním na miestne názvy býv. prešovského kraja. In: I. Slovenská onomastická konferencia. Bratislava 5. – 6. decembra 1967. Zborník materiálov. Red. V. Blanár a M. Majtán. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV a slovenská onomastická komisia pri Vedeckom kolégiu jazykovedy SAV 1968, s. 238 – 249.

Rezolúcie prijaté na konferenciách OSN o štandardizácii geografických názvov. Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky. 106 s. Dostupné na https://www.skgeodesy.sk/files/sk/slovensky/ugkk/geodezia-kartografia/standardizacia-geografickeho-nazvoslovia/dokumenty-k-cinnosti/rezolucie-osn_vysledne.pdf [cit. 28. 9. 2022].

Smernica na štandardizáciu geografických názvov. Bratislava: Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky 2015. 26 s. ISBN 978-80-89831-00-5. Dostupné na <https://www.skgeodesy.sk/files/sk/slovensky/ugkk/geodezia-kartografia/standardizacia-geografickeho-nazvoslovia/dokumenty-k-cinnosti/smernica-sgn.pdf> [cit. 28. 9. 2022].

Soznam miest na Slovensku dľa popisu ľudu z roku 1919. Vydalo Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska. Bratislava: Nákladom vlastným 1920. 216 s. Dostupné na <https://archive.org/details/soznammiestnaslo00czec/mode/2up> [cit. 28. 9. 2022].

Štandardizácia geografického názvoslovia. Úrad geodézie, kartografie a katastra SR. Dostupné na <http://www.skgeodesy.sk/sk/ugkk/geodezia-kartografia/standardizacia-geografickeho-nazvoslovia/> [cit. 8. 10. 2021].

Štatistický lexikón obcí Slovenskej republiky 2011. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky 2014. 340 s. ISBN 978-80-8121-367-0.

ŠTOLC, Jozef: Niekoľko kritických pripomienok o úprave názvov obcí po roku 1945. In: I. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 5. – 6. decembra 1967. Zborník materiálov. Red. V. Blanár a M. Majtán. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV a slovenská onomastická komisia pri Vedeckom kolégiu jazykovedy SAV 1968, s. 227 – 237.

Terminologický slovník ÚGKK SR. Dostupné na <https://www.skgeodesy.sk/sk/terminologic-ky-slovník/> [cit. 28. 9. 2022].

VALENTOVÁ, Iveta: Obec Oslany a katastrálne územie Oslany alebo štandardizácia verzus štandardizácia. 1. a 2. časť. In: Slovenská reč, 2017, roč. 82, č. 2 a 3, s. 139 – 158, 256 – 263.

VALENTOVÁ, Iveta: Lexika slovenských terénnych názvov (Konceptia lexikografického spracovania). Bratislava: Vydavateľstvo SAP 2018. 220 s. ISBN 978-80-89607-69-3.

VARSÍK, Branislav: K zmenám miestnych názvov na Slovensku. In: I. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 5. – 6. decembra 1967. Zborník materiálov. Red. V. Blanár a M. Majtán. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV a slovenská onomastická komisia pri Vedeckom kolégiu jazykovedy SAV 1968, s. 217 – 226.

Zákon č. 215/1995 Z. z. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o geodézii a kartografii. Dostupné na <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1995-215#cast5> [cit. 28. 9. 2022].

Zákon č. 270/1995 Z. z. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o štátnom jazyku Slovenskej republiky. Dostupné na <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1995-270> [cit. 28. 9. 2022].

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

Nové a revidované slovenské mená dovážaných, zavlečených, pestovaných a ďalších na Slovensku známych cudzokrajných cievnatých rastlín.

5. Druhy rodov začínajúcich sa písmenami L – Q

JÁN KLIMENT (*Botanická záhrada Univerzity Komenského v Bratislave, pracovisko Blatnica*)
– MICHAL HRABOVSKÝ (*Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave*) –
IVETA VANČOVÁ (*Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.*)

- Laelia rubescens* Lindl. – lélia čer-
venejúca   *L. coronaria* (Nutt) Ornduff – l. ven-
covitá
- Lagarostrobos franklinii* (Hook. fil.)
Quinn – borovičník tasvánsky   *Launaea arborescens* (Batt.) Murb.
– launea stromčekovitá
- Lamium garganicum* L. – hluchavka
stredomorská   *L. taraxacifolia* (Willd.) Amin ex
C. Jeffrey – l. púpavolistá
- Lampranthus aureus* (L.) N. E. Br. –
žiarivec zlatý   *Lavandula canariensis* Mill. – le-
vandul'a kanárska
- L. roseus* (Willd.) Schwantes – ž. ružový   *L. ×heterophylla* Viv. – l. rôzno-
listá
- Langsdorffia hypogaea* Mart. –
langsdorfia podzemná   *Lecythis ollaria* L. – hrncovník oby-
čajný
- Lapeirousia grandiflora* Baker –
krásnokvietok veľkokvetý   *L. zabucajo* Aubl. – h. opuchnutý
(sapukaja)
- Larix griffithii* Hook. fil. – smreko-
vec Griffithov   *Ledothamnus guyanensis* Meisn. –
rojovníkovec guyanský
- L. lyallii* Parl. – s. Lyallov   *L. sessiliflorus* N. E. Br. – r. sedia-
cokvetý
- L. mastersiana* Rehder et E. H. Wil-
son – s. Mastersov   *Legousia scabra* (Lowe) Gamisans
– zrkadlovka drapľavá
- L. potaninii* Batalin – s. Potaninov   *Leontodon tuberosus* L. – púpavec
hl'uznatý
- L. principis-rupprechtii* Mayr –
s. Rupprechtov   *Leontopodium himalayanum* DC. –
plesniviec himalájsky
- Lasthenia californica* DC. ex Lindl.
– lasténia kalifornská

- L. nivale* (Ten.) Hand.-Mazz. – p. snežný
- L. stracheyi* (Hook. fil.) C. B. Clarke ex Hemsl. – p. Stracheyov
- Lepironia articulata* (Retz.) Domin – lepirónia článkovaná
- Leptochloa panicea* (Retz.) Ohwi – štíhlica prosovitá
- Leptodermis oblonga* Bunge – orgovánik podlhovastý
- Leptopus chinensis* (Bunge) Pojar. – tenkobyľovec čínsky
- Leptospermum grandiflorum* Sm. – manuka veľkokvetá
- Lespedeza maximowiczii* C. K. Schneid. – lespedeža Maximovičova
- Leucanthemum graminifolium* (L.) Lam. – margaréta trávolistá
- Leucophyta brownii* Cass. – vankúšik Brownov
- Leucothoe axillaris* (Lam.) D. Don – leukotoa pazušná
- L. davisiae* Torr. ex A. Gray – l. Davisovej
- L. fontanesiana* (Steud.) Sleumer – l. Desfontainesova
- L. keiskei* Miq. – l. Keisukeho
- Leuenbergeria bleo* (Kunth) Lodé – pereskiovka plocholístá (bleo)
- Lewisia columbiana* (J. T. Howell ex A. Gray) B. L. Rob. – levízia britskokolumbijská
- L. longipetala* (Piper) S. Clay – l. dlholupienková
- L. maguirei* A. H. Holmgren – l. Maguireova
- L. nevadensis* (A. Gray) B. L. Rob. – l. nevadská
- L. serrata* Heckard et Stebbins – l. pilkovitá
- Lewisiopsis tweedyi* (A. Gray) Govaerts – cistant Tweedyho
- Leycesteria formosa* Wall. – lejcestéria pôvabná
- Leymus racemosus* (Lam.) Tzvelev – jačmenica strapcovitá
- Libidibia paraguariensis* (D. Parodi) G. P. Lewis – cezalpinia paraguajská
- L. punctata* (Willd.) Britton – c. bodkovaná
- Libocedrus austrocaledonicus* Brongn. et Gris – libocéder novokaledónsky
- L. bidwillii* Hook. fil. – l. Bidwillov
- L. chevalieri* J. Buchholz – l. Chevalierov
- L. plumosa* (D. Don) Druce – l. pernatý
- Licania apetala* (E. Mey.) Fritsch – likánia bezlupienková
- L. heteromorpha* Benth. – l. rôznotvará
- L. macrophylla* Benth. – l. veľkolistá
- L. micrantha* Miq. – l. drobnokvetá
- L. robusta* Sagot – l. mohutná
- Ligularia stenocephala* (Maxim.) Matsum. et Koidz. – jazyčník úzkoúborový
- L. veitchiana* (Hemsl.) Greenm. – j. Veitchov
- L. ×hessei* (Hesse) Bergmans – j. Hesseho

- Ligustrum ibota* Siebold – vtáci zob východný
- L. leucanthum* (S. Moore) P. S. Green – v. z. bielokvetý
- L. tschonokii* Decne. – v. z. končistý
- L. ×ibolium* Coe ex Rehder – v. z. záhradný
- Lilaeopsis brasiliensis* (Glaz.) Affolter – lileovec brazílsky
- L. mauritiana* G. Petersen et Affolter – l. maurícijský
- Lilium pensylvanicum* Ker. Gawl. – ľalia sibírska
- L. superbum* L. – ľ. pyšná
- Limnophila aquatica* (Roxb.) Alston – limnofila vodná
- L. aromatica* (Lam.) Merr. – l. korenistá
- Limonium bellidifolium* (Gouan) Dumort. – limonka sedmokráskolistá
- L. perezii* (Stapf) F. T. Hubbard – l. Perezova
- Linaria triphylla* (L.) Mill. – pyštek trojlistý
- L. verticillata* Boiss. – p. praslenatý
- Lindera angustifolia* Cheng – lindera úzkolistá
- L. benzoin* (L.) Blume – l. benzoová
- L. obtusiloba* Blume – l. tupolaločná
- L. praecox* (Siebold et Zucc.) Blume – l. včasná
- L. umbellata* Thunb. – l. okolíkatá
- Lindernia rotundifolia* (L.) Alston – lindernia okrúhlohlístá
- Linum arboreum* L. – ľan stromčekovitý
- L. bienne* Mill. – ľ. dvojročný
- L. maritimum* L. – ľ. prímorský
- Liquidambar acalycina* H. T. Chang – ambrovník bezkališný
- Liriope spicata* (Thunb.) Lour. – liriopa klasnatá
- Lithodora fruticosa* (L.) Griseb. – kamienkovka krovitá
- Lithops bromfieldii* L. Bolus – kameňovec Bromfieldov
- L. francisci* N. E. Br. – k. Frantzov
- L. hallii* de Boer – k. Hallov
- L. herrei* L. Bolus – k. Herreho
- L. julii* (Dinter et Schwantes) N. E. Br. – k. pomaľovaný
- L. localis* (N. E. Br.) Schwantes – k. zemitý
- L. olivacea* L. Bolus – k. olivovozelený
- L. otzeniana* Nel – k. Otzenov
- L. villetii* L. Bolus – k. Villetov
- Litsea ferruginea* Blume – litsea hrdzavohnedá
- L. umbellata* (Lour.) Merr. – l. horká
- Lobelia oligophylla* (Wedd.) Lammer – lobelka málohlístá
- L. pedunculata* R. Br. – l. stopkatá
- L. siphilitica* L. – l. protisyfilisová
- Lomelosia graminifolia* (L.) Greuter et Burdet – hlaváčka trávolistá
- L. stellata* (L.) Raf. – h. hviezdovitá
- Lonicera angustifolia* Wall. ex DC. – zemolez úzkolistý
- L. chamissoi* Bunge – z. Chamissovo
- L. ciliosa* (Pursh) Poir. ex DC. – z. brvitý
- L. conjugialis* Kellogg – z. západoamerický

- L. crassifolia* Batalin – z. tučnolistý
L. demissa Rehder – z. zmenšený
L. dioica L. – z. dvojomý
L. etrusca Santi – z. etruský
L. ferdinandii Franch. – z. Ferdinandov
L. flava Sims – z. žltý
L. floribunda Boiss. et Buhse – z. kvetnatý
L. gracilipes Miq. – z. štíhlostopkatý
L. gynochlamydea Hemsl. – z. čiaškokvetý
L. hirsuta Eaton – z. dlhosrstnatý
L. hispida Pall. ex Schult. – z. srstnatý
L. hispidula (Lindl.) F. Dietr. – z. riedkosrstnatý
L. iberica M. Bieb. – z. ibérsky
L. kamtschatica (Sevast.) Pojark. – z. kamčatský
L. maximowiczii (Rupr.) Regel – z. Maximovičov
L. microphylla Willd. ex Schult. – z. drobnolistý
L. myrtilloides Purpus – z. čučoriedkovitý
L. myrtilus Hook. fil. et Thomson – z. čučoriedkový
L. nervosa Maxim. – z. žilnatý
L. oblongifolia (Goldie) Hook. – z. podlhovastolistý
L. orientalis Lam. – z. východný
L. quinquelocularis Hardw. – z. päťpuzdrový
L. reticulata Raf. – z. sieťkovaný
L. ruprechtiana Regel – z. Ruprechtov
L. similis Hemsl. – z. podobný
L. strophiphora Franch. – z. povrazovitý
L. subsessilis Rehder – z. sediáci
L. tangutica Maxim. – z. tangutský
L. tatarinovii Maxim. – z. Tatarinovov
L. trichosantha Bureau et Franch. – z. chľapatokvetý
L. webbiana Wall. ex DC. – z. Webbov
L. ×americana K. Koch – z. americký
L. ×xylosteoides Tausch – z. hybridný
Lophocereus marginatus (DC.) S. Arias et Terrazas – hrboľovec lemovaný
L. schottii (Engelm.) Britton et Rose – h. Schottov
Lotus angustissimus L. – ľadenec najužší
L. cytisoides L. – ľ. pobrežný
L. edulis L. – ľ. jedlý
L. tetragonolobus L. – ľ. purpurový
Luetkea pectinata (Pursh) Kuntze – skalolomka hrebenitá
Lupinus ehrenbergii Schltld. – vlčí bôb Ehrenbergov
L. formosus Greene – v. b. pôvabný
L. mexicanus Cerv. – v. b. mexický
L. texensis Hook. – v. b. texaský
Lycium pallidum Miers – kustovníca bledá

- Lycopsis orientalis* L. – prhlica východná
- Lyonia ligustrina* (L.) DC. – lyónia zobovitá
- L. mariana* (L.) D. Don – l. marylandská
- Lysimachia clethroides* Duby – čerkáč kletrovitý
- Lythrum volgense* D. A. Webb – vrbičica povolžská
- Maackia chinensis* Takeda – makia čínska
- M. tashiroi* (Yatabe) Makino – m. japonská
- M. fauriei* (H. Lévl.) Takeda – m. Faurieho
- Maclura tinctoria* (L.) D. Don ex Steud. – maklura farbiarska
- Magnolia balansae* Aug. DC. – magnólia tonkinská
- M. betongensis* (Craib) H. Keng – m. betonská
- M. champaca* (L.) Baill. ex Piere – m. liečivá
- M. figo* (Lour.) DC. – m. banánová
- M. mexicana* DC. – m. mexická
- M. montana* (Blume) Figlar – m. horská
- M. ×brooklynensis* G. Kalmbacher – m. brooklynská
- M. ×wieseneri* Carrière – m. Wiesenerova
- Maguierothamnus speciosus* (N. E. Br.) Steyerl. – meguajerovec nádherný
- ×*Mahoberberis neubertii* (Baumann ex Lem.) C. K. Schneid. – mahodráč Neubertov
- Mahonia eurybracteata* Fedde – mahónia dráčolistá
- M. nervosa* (Pursh) Nutt. – m. žilnatá
- Maianthemum racemosum* (L.) Link – tŕňovka strapcovitá
- M. stellatum* (L.) Link – t. hviezdovitá
- Malcolmia littorea* (L.) W. T. Aiton – malkolmia pobrežná
- Mallotus paniculatus* (Lam.) Müll. Arg. – rotlera metlinatá
- Malus angustifolia* (Aiton) Michx. – jablňo úzkolistá
- M. fusca* (Raf.) C. K. Schneid. – j. hnedá
- M. sieversii* (Ledeb.) M. Roem. – j. Sieversova
- M. ×micromalus* Makino – j. drobnoplodá
- Malva parviflora* L. – slez malokvetý
- M. subovata* (DC.) Molero et J. M. Monts. – s. prímorský
- Malvaviscus arboreus* Cav. – ibištekovec stromčekovitý
- Mammillaria carnea* Zucc. ex Pfeiff. – mamilária mäsovočervená
- M. karwinskiana* Mart. – m. Karwinského
- M. melaleuca* Karw. ex Salm-Dyck – m. čiernobiela
- M. muehlenpfordtii* C. F. Först. – m. Mühlenpfordtova

- M. perbella* Hild. ex K. Schum. – m. prekrásna
- M. plumosa* F. A. C. Weber – m. pernatá
- M. surculosa* Boed. – m. odnožujúca
- Mandragora autumnalis* Bertol. – mandragora jesenná
- Mangifera laurina* Bume – mangovník vavrínový
- Manihot dichotoma* Ule – maniok vidlicovitý
- Manilkara hexandra* (Roxb.) Dubard – manilkara šesťtyčinková
- Margyricarpus pinnatus* (Lam.) Kuntze – perlovec perovitý
- Marsdenia tinctoria* R. Br. – marsdénia farbiarska
- Marsilea drummondii* A. Braun – marsilea Drummondova
- M. hirsuta* R. Br. – m. srstnatá
- Matthiola maderensis* Lowe – fiala madeirská
- M. parviflora* (Schousb.) W. T. Aiton – f. malokvetá
- Matucana aurantiaca* (Vaupel) Buxb. – matukána oranžová
- M. aureiflora* F. Ritter – m. zlatokvetá
- M. oreodoxa* (F. Ritter) Slaba – m. horská
- M. ritteri* Buining – m. Ritterova
- Mauritia flexuosa* L. fil. – maurícia krivolaká
- Meconopsis napaulensis* DC. – pamak nepálsky
- Medicago littoralis* Rohde ex Loisel. – lucerna pobrežná
- Megathyrsus bivonanus* (Brullo et al.) Verloove – proso Bivona-Bernardiho
- Melaleuca cajaputi* Powell – melaleuka menšia
- M. citrina* (Curtis) Dum. Cours. – m. citrónovožltá
- M. cruenta* Craven et R. D. Edwards – m. zakrvená
- M. glauca* (DC.) Craven – m. sivá
- M. leucadendra* (L.) L. – m. biela
- M. pallida* (Bonpl.) Craven – m. bledá
- M. paludicola* Craven – m. močarisková
- M. quadrifida* (R. Br.) Craven et R. D. Edwards – m. štvorprstá
- M. viminalis* (Sol. ex Gaertn.) Byrnes – m. prútnatá
- Meliosma cuneifolia* Franch. – meliozma klinolistá
- M. myriantha* Siebold et Zucc. – m. tisíckvetá
- M. veitchiorum* Hemsl. – m. Veitchovcov
- Melocactus bahiensis* (Britton et Rose) Luetzelb. – melokaktus bahijský
- M. conoideus* Buining et Brederoo – m. kužeľovitý
- M. deinacanthus* Buining et Brederoo – m. trnitý
- M. glaucescens* Buining et Brederoo – m. sivejúci
- M. oreas* Miq. – m. horský
- Melothria sphaerocarpa* (Cogn.) H. Schaef. et S. S. Renner – melónik jedlý

- Mesua ferrea* L. – mezua železná
Metrosideros excelsa Gaertn. – železnec statný
M. robusta A. Cunn. – ž. mohutný
Miconia macrosperma (Mart.) Michelang. – mikónia veľkosemenná
M. platyphylla (Benth.) L. O. Williams – m. širokolistá
Micranthemum umbrosum (J. F. Gmel.) S. F. Blake – drobnokvetka tŕňomilná
Microcachrys tetragona (Hook.) Hook. fil. – šištícovka štvorboká
Microcycas calocoma (Miq.) A. DC. – cykasík chochlatý
Micropyrum tenellum (L.) Link – kostravček úty
Miltonia clowesii (Lindl.) Lindl. – miltónia Clowesova
Minuartia montana L. – kurička horská
Miscanthus nepalensis (Trin.) Hack. – ozdobnica nepálska
Momordica charantia L. – momordika horká
M. cochichinensis (Lour.) Spreng. – momordika kočičínska
Monanthes anagensis Praeger – skalokvietok anagský
Moquilea tomentosa Benth. – líkánia plstnatá
Morus australis Poir. – moruša južná
M. cathayana Hemsl. – m. kathajská
Moullava digyna (Rottler) Gagnon et G. P. Lewis – cezalpinia dvojčnelková
Muehlenbeckia axillaris (Hook. fil.) Endl. – záclonovka pazušná
M. complexa (A. Cunn.) Meisn. – z. spletená
Muscari latifolium J. Kirk – modrica širokolistá
Myriophyllum heterophyllum Michx. – stolístok rôznolistý
M. hippuroides Nutt. ex Torr. et A. Gray – s. truskavcovitý
M. pinnatum (Walter) Britton, Sterns et Poggenb. – s. perovitý
M. tuberculatum Roxb. – s. červený
Myroxylon balsamum (L.) Harms – balzamovník voňavý
M. peruiferum L. fil. – b. peruánsky
Myrsine melanophloeos (L.) R. Br. ex Sweet – myrzina čiernokôra
Narcissus asturiensis (Jord.) Pugsley – narcis astúrsky
N. cantabricus DC. – n. kantábrijský
N. cernuus Salisb. – n. sklonený
N. hispanicus Gouan – n. španielsky
N. juncifolius Lag. – n. sitinolistý
N. papyraceus Ker-Gawl. – n. papierovitý
N. rupicola Dufour – n. skalný
N. tazetta L. – n. viačketý
Nauclea orientalis (L.) L. – mäkkohlávka východná
N. subdita (Korth.) Steud. – m. poddajná
Neillia affinis Hemsl. – tavorníkovka príbuzná
N. incisa (Thunb.) S. H. Oh – t. zastrihovaná

- N. sinensis* Oliv. – t. čínska
N. thibetica Franch. – t. tibetská
Nemesia fruticans (Thunb.) Benth. – nemesia kričkovitá
Neocallitropsis pancheri (Carrière) de Laub. – kalitria araukáriovitá
Neolamarckia cadamba (Roxb.) Bosser – neolamarkia obyčajná
Neoregelia pineliana (Lem.) L. B. Sm. – neoregélia Pinelova
Neotinea lactea (Poir.) R. M. Bate-man, Pridgeon et M. W. Chase – vstavač mliekovobiely
Nepenthes albomarginata T. Lobb ex Lindl. – krčiažnik bielookrajový
N. khasiana Hook. fil. – k. khasijský
N. ×ventrata hort. ex Fleming – k. bruškatý
Nepeta latifolia DC. – kocúrník širokolistý
N. manchuriensis S. Moore – k. mandžuský
N. nervosa Royle ex Benth. – k. žilnatý
N. parnassica Heldr. et Sart. – k. parnaský
N. subsessilis Maxim. – k. sediáci
Neviusia alabamensis A. Gray – neviusia alabamská
Nidularium amazonicum (Baker) Linden et E. Morren – nidulárium amazonské
N. bilbergioides (Schult. et Schult. fil.) L. B. Sm. – n. bilbergiovité
Nigella orientalis L. – čerňuška východná
Noccaea dacica (Heuff.) F. K. Mey. – torbica dácka
N. kovatsii (Heuff.) F. K. Mey. – t. Kovátsova
Nolina microcarpa S. Watson – nolina drobnoploďá
Nomocharis farreri (W. E. Evans) Harrow – pastvinovka Farrerova
N. pardanthina Franch. – p. leopardia
Nymphaea tetragona Georgi – lekno trpasličie
Nymphoides aquatica (J. F. Gmel.) Kuntze – leknovec vodný
Ocimum kilimandscharicum Baker ex Gürke – bazalka kilimandžárska
Ocotea cernua (Nees) Mez – okotea sklonená
O. guianensis Aubl. – o. guyanská
Odontoglossum odoratum Lindl. – odontoglossum voňavé
Odontophorus nanus L. Bolus – klepetovec nízky
Oenanthe pimpinelloides L. – halucha bedrovníkovitá
Oenothera fruticosa L. – pupalka úzkolistá
O. gaura W. L. Wagner et Hoch – p. (gaura) motýľokvetá
O. pallida Lindl. – p. bledá
O. suffrutescens (Ser.) W. L. Wagner et Hoch – p. (gaura) polokrovitá
O. villosa Thunb. – p. huňatá
Olax zeylanica L. – olax cejlónsky
Olearia albida (Hook. fil.) Hook. fil. – oleária belavá

- O. ilicifolia* Hook. fil. – o. cezmínolistá
O. macrodonta Baker – o. veľkozubá
O. nummulariifolia (Hook. fil.) Hook. fil. – o. peniažtekolistá
O. paniculata (J. R. Forst. et G. Forst.) Dandy – o. metlinatá
Oloptum miliaceum (L.) Röser et Hamasha – chlpkavec prosový
Omphalodes linifolia (L.) Moench – pupkovec ľanolistý
O. luciliae Boiss. – p. Lucilin
Oncidium flexuosum Lodd. – oncidium poprehýbané
Ononis rotundifolia L. – ihlica okrúhlostá
Onosma echioides L. – rumenica hadincovitá
O. frutescens Lam. – r. kričkovitá
O. taurica Pall. ex Willd. – r. krymská
Operculina turpethum (L.) Silva Manso – povojnica lekárska
Ophioglossum polyphyllum A. Braun ex Seub. – hadivka mnoholistá
O. reticulatum L. – h. sieťkovaná
Ophiopogon planiscapus Nakai – bradník plochostvolý
Ophrys argolica H. Fleischm. – hmyzovník argolský
O. cretica (Soó) E. Nelson – h. krétsky
O. ferrum-equinum Desf. – h. podkovovitý
O. fusca Link – h. hnedý
O. lunulata Parl. – h. mesiačikovitý
O. lutea (Gouan) Cav. – h. žltý
O. reinholdii Sprunner ex Fleischm. – h. Reinholdov
O. scolopax Cav. – h. slučí
O. speculum Link, nom. cons. – h. zrkadielkový
O. tenthredinifera Willd. – h. piliarkovitý
O. umbilicata Desf. – h. pupkatý
O. ×arachnitiformis Gren. et M. Philippe – h. snovačkovitý
Opuntia camanchica Engelm. et J. M. Bigelow – opuncia komančská
O. caracassana Salm-Dyck – o. caracaská
Orchis anatolica Boiss. – vstavač anatólsky
O. anthropophora (L.) All. – v. škriatkovitý
O. italica Poir. – v. taliansky
O. patens Desf. – v. odstavajúci
O. pauciflora Ten. – v. málokvetý
O. provincialis Balb. ex Lam. et DC. – v. provensalský
O. punctulata Steven ex Lindl. – v. bodkovaný
O. quadripunctata Cirillo ex Ten. – v. štvorškrvnový
Oreocereus hempelianus (Gürke) D. R. Hunt – oreocereus Hempelov
Origanum dictamnus L. – pamajorán krétsky
Orixa japonica Thunb. – orixa japonská
Orlaya daucooides (L.) Greuter – lúčovka mrkvovitá

- Ormosia fastigiata* Tul. – ormózia
zvážkovitá
- Ornithogalum candicans* (Baker)
J. C. Manning et Goldblatt – ble-
davka belostná
- O. narbonense* L. – b. narbonnská
- Orobanche clausonis* Pomel – zára-
za Clausonova
- Oscularia caulescens* (Mill.)
Schwantes – oskulária byľnatá
- O. deltoides* Schwantes – o. deltoi-
dovitá
- Osmanthus armatus* Diels – osmant
ozbrojený
- O. decorus* (Boiss. et Balansa) Ka-
sapligil – o. ozdobný
- Ostryopsis davidiana* Decne. –
pahrabovec Davidov
- Othonna cacalioides* L. fil. – otona
jahňačkovitá
- O. clavifolia* Marloth – o. kyjačiko-
listá
- O. hallii* B. Nord. – o. Hallova
- O. herrei* Pillans – o. Herreho
- O. lepidocaulis* Schltr. – o. šupinatá
- O. retrorsa* DC. – o. spätnozúbkatá
- Ottelia ulvifolia* (Planch.) Walp. –
otélia riasovitá
- Oxalis enneaphylla* Cav. – kyslička
deväťlistková
- O. melanosticta* Sond. – k. čierno-
bodkovaná
- Pachyphytum compactum* Rose –
hrubolist nakopený
- Pachypodium ambongense* Poiss. –
hrubáň ambonžský
- P. baronii* Costantin et Bois –
h. vznešený
- P. decaryi* Costantin et Bois – h. De-
caryho
- P. rutenbergianum* Vatke – h. Ruten-
bergov
- Paederota bonarota* (L.) L. – vero-
nika alpská
- Paeonia delavayi* Franch. – pivonka
Delavayova
- P. ×smouthii* Lem. – p. Smouthova
- Palicourea tomentosa* (Aubl.) Bor-
hidi – palikúrea plstnatá
- Pallenis hierochuntica* (Michon)
Greuter – ostenka jerišská
- P. maritima* (L.) Greuter – o. prímorská
- P. spinosa* (L.) Cass. – o. trnitá
- Pandanus dubius* Spreng. – pandan
tichomorský
- P. tectorius* Parkinson ex Du Roi –
p. strechovitý
- Pandorea pandorana* (Andrews)
Steenis – pandorea obyčajná
- Panicum clandestinum* L. – proso
utajené
- Papaver kernerii* Hayek – mak Ker-
nerov
- P. corona-sancti-stephani* Zapał.
– m. kráľovský („koruna svätého
Štefana“)
- P. pavoninum* Fisch. et C. A. Mey. –
m. páví
- Paphiopedilum barbatum* (Blume)
Pfitzer – črievičkovec bradatý
- P. philippinense* (Rchb. fil.) Stein –
č. filipínsky

- P. venustum* (Wall. ex Sims) Pfitzer – č. spanilý
- Papuacedrus papuana* (F. Muell.) H. L. Li. – papuacéder papuánsky
- Paraserianthes lophantha* (Vent.) I. C. Nielsen – paraseriant chochlatokvetý
- Parentucellia latifolia* (L.) Caruel – očiankovec širokolistý
- Parkia ulei* (Harms) Kuhlm. – parkia drobnohlávková
- Parkinsonia aculeata* L. – parkinsónia ostnatá
- Parodia concinna* (Monv.) N. P. Taylor – parodia ladná
- P. leninghausii* (Schumann) Brandt – p. citrónovožltá
- P. mammulosa* (Lem.) N. P. Taylor – p. bradavkatá
- P. nivosa* Frič ex Backeb. – p. snehobiela
- P. scopia* (Spreng.) N. P. Taylor – p. kefovité
- P. wernerii* Hofacker – p. Wernerova
- Parthenium argentatum* A. Gray – parténium striebřité
- Paspalum virgatum* L. – paspal prútnatý
- Passiflora cincinnata* Mast. – mučenka caatingová
- P. citrina* J. M. MacDougal – m. citrónovožltá
- P. trifasciata* Lem. – m. troj pása
- Patrinia sibirica* (L.) Jussieu – patrinia sibírska
- Paubrasilia echinata* (Lam.) Gagnon, H. C. Lima et G. P. Lewis – cezalpínia ježatá
- Pavetta indica* L. – paveta indická
- Pedicularis recutita* L. – všivec hnedočervený
- Pediocactus bradyi* L. D. Benson – pediokaktus Bradyho
- P. despainii* S. L. Welsh et Goodrich – p. Despainov
- P. knowltonii* L. D. Benson – p. Knowltonov
- P. paradinei* B. W. Benson – p. Paradineov
- P. peeblesianus* (Croizat) L. D. Benson – p. navajský
- P. sileri* (Engelm. ex J. M. Coult.) L. D. Benson – p. Silerov
- P. simpsonii* (Englem.) Britton et Rose – p. Simpsonov
- P. winkleri* K. D. Hell – p. Winklerovej
- Pemphis acidula* J. R. Forst. et G. Forst. – pobrežník kyslastý
- Penstemon campanulatus* (Cav.) Willd. – penstemon zvončekovitý
- P. davidsonii* Greene – p. Davidsonov
- P. fruticosus* (Pursh) Greene – p. krovitý
- P. heterophyllus* Lindl. – p. rôznolistý
- P. pinifolius* Greene – p. borovicolistý
- P. serrulatus* Menzies ex Sm. – p. pílkovitý

- Pentactina rupicola* Nakai – pentaktína skalná
- Peperomia obtusifolia* (L.) A. Dietr. – pieprovec tupolistý
- Peraphyllum ramosissimum* Nutt. – plánkovec konáristý
- Pericopsis elata* (Harms) van Meeuwen – afromózia vysoká
- Peridiscus lucidus* Benth. – obteř s vietivým
- Peristeria elata* Hook. – peristéria vysoká
- Peronema canescens* Jack – peronéma sivastá
- Pescatoria coelestis* (Rchb. fil.) Dressler – peskatória belasá
- Petrophytum caespitosum* (Nutt.) Rydb. – skalomilka trsnatá
- Petrorhagia glumacea* (Bory et Chaub.) P. W. Ball et Heyw. – tunika plevnatá
- Petteria ramentacea* (Sieber) C. Presl – petéria suchoblanitá
- Phalaenopsis violacea* Witte – lišajovec fialový
- Phaseolus maculatus* Scheele – fazuľa škvrnitá
- Philadelphus californicus* Benth. – pajazmín kalifornský
- P. caucasicus* Koehne – p. kaukazský
- P. cordifolius* Lange – p. srdcovitolistý
- P. delavayi* L. Henry – p. Delavayov
- P. floridus* Beadle – p. kvetnatý
- P. hirsutus* Nutt. – p. srstnatý
- P. incanus* Koehne – p. sivý
- P. purpurascens* (Koehne) Rehder – p. purpurastý
- P. satsumanus* Siebold ex Miq. – p. sacumský
- P. schrenkii* Rupr. – p. Schrenkov
- P. sericanthus* Koehne – p. hodváb-nokvetý
- P. subcanus* Koehne – p. bledosivý
- P. ×falconeri* Sarg. – p. Falconerov
- P. ×insignis* Carrière – p. význačný
- P. ×magnificus* Koehne – p. veľkolepý
- P. ×monstrosus* Rehder – p. neprirodzený
- P. ×nivalis* Jacques – p. snehobiely
- Phillyrea angustifolia* L. – jamovec úzkolistý
- Phlomis italica* L. – sápa baleárska
- P. lanata* Willd. – s. vlnatá
- P. lychnitis* L. – s. kukučkovitá
- P. purpurea* L. – s. purpurová
- Phlox ×procumbens* Lehm – flox položený
- Photinia serratifolia* (Desf.) Kalkman – fotinia pílkovitolistá
- P. ×fraseri* Dress – f. Fraserova
- Phyllanthus borneensis* Müll. Arg. – fylant bornejský
- Phyllodoce aleutica* (Spreng.) A. Heller – vrchovnica aleutská
- P. empetriformis* (Sm.) D. Don – v. sucholistá
- P. nipponica* Makino – v. japonská
- Phyllostachys bissetii* McClure – pambamus Bissetov

- P. edulis* (Carrière) J. Houz. – p. jedlý
- P. flexuosa* Rivière et C. Rivière – p. poprehýbaný
- Physospermum cornubiense* (L.) DC. – mechúrik cornwallský
- Phyteuma scheuchzeri* All. – zerva Scheuchzerova
- P. vagneri* A. Kern. – z. Vágnerova
- Picea aurantiaca* Mast. – smrek oranžový
- P. brachytyla* (Franch.) E. Pritz. – s. čínsky
- P. jezoensis* (Siebold et Zucc.) Carr. – s. ezoský
- P. koyamae* Shiras. – s. Kojamov
- P. likiangensis* Rehder et E. H. Wilson – s. liťianský
- P. maximowiczii* Regel ex Mast. – s. Maximovičov
- P. meyeri* Rehder et E. H. Wilson – s. Meyerov
- P. morrisonicola* Hayata – s. jüšan-ský
- P. neoveitchii* Mast. – s. chupejský
- P. purpurea* Mast. – s. purpurový
- P. retroflexa* Mast. – s. púčikatý
- P. spinulosa* (Griff.) A. Henry – s. východohimalájsky
- P. ×mariorika* Boom – s. trpasličí
- Picrasma quassioides* (D. Don) Benn. – horkavec kvasiovitý
- Picrophloeus javanensis* Blume – voňavkovec jávsky
- Picrorhiza kurrooa* Royle ex Benth. – horkokoreň himalájsky
- Pilea mollis* Wedd. – pilea mäkká
- P. peperomioides* Diels – p. pieprov-covitá
- Pilgerodendron uviferum* (D. Don) Florin – borievkovec čilský
- Pilosella paragoga* (Nägeli et Peter) Soják – chlpánik chumáčikatý
- P. visianii* F. W. Schulz et Sch.-Bip. – ch. Visianiho
- Pilosocereus leucocephalus* (Poselg.) Gyles et G. D. Rowley – pilozocereus bielohlavý
- Pinus arizonica* Engelm. – borovica arizonská
- P. balfouriana* Balf. – b. Balfourova
- P. brutia* Ten. – b. východná
- P. caribaea* Morelet – b. karibská
- P. clausa* (Chapm. ex Engelm.) Vasey ex Sarg. – b. zatvorená
- P. echinata* Mill. – b. ježatá
- P. edulis* Engelm. – b. jedlá
- P. fenzeliana* Hand.-Mazz. – b. Fenzelova
- P. gerardiana* Wall. ex D. Don – b. Gerardova
- P. glabra* Walter – b. holá
- P. greggii* Engelm. ex Parl. – b. Greggova
- P. hartwegii* Lindl. – b. Hartwegova
- P. kesiya* Royle ex Gordon – b. kha-sijská
- P. lawsonii* Roehl ex Gordon – b. Lawsonova
- P. leiophylla* Schiede ex Schlttdl. et Cham. – b. plocholistá
- P. luchuensis* Mayr – b. rjúkjuská

- P. merkusii* Jungh. et de Vriese – b. Merkusova
- P. montezumae* Lamb. – b. Montezumova
- P. monticola* Douglas ex D. Don – b. hôrna
- P. morrisonicola* Hayata – b. jüšan-ská
- P. nelsonii* Shaw – b. Nelsonova
- P. occidentalis* Sw. – b. haitská
- P. oocarpa* Schiede ex Schldtl. – b. vajcovitoplodá
- P. parviflora* Siebold et Zucc. – b. drobnošišticová
- P. patula* Schldtl. et Cham. – b. rozkonárená
- P. pinceana* Gordon – b. Pinceova
- P. pinea* L. – b. stredomorská
- P. pringlei* Shaw – b. Pringleova
- P. pseudostrobilus* Lindl. – b. smaragdová
- P. serotina* Michx. – b. neskorá
- P. taiwanensis* Hayata – b. taiwanská
- P. teocote* Schldtl. et Cham. – b. aztécka
- P. torreyana* Parry ex Carrière – b. Torreyho
- P. wangii* Hu et Cheng – b. Wangova
- Piper schiedeanum* Steud. – piepor Schiedeho
- Pisonia grandis* R. Br. – pizónia veľká
- Pittosporum bicolor* Hook. – pitospóra dvojfarebná
- P. crassifolium* Banks et Sol. ex A. Cunn. – p. tučnolistá
- Plagiorhegma dubium* Maxim. – dvojlist pochybný
- Plantago albicans* L. – skorocel belavý
- P. lagopus* – s. vlnatoklasý
- Platycarya strobilacea* Siebold et Zucc. – platykária šišticovitá
- Platycerium andinum* Baker – parohovec andský
- Platymiscium parviflorum* Benth. – ploskostruk malokvetý
- Platyosprion platycarpum* (Maxim.) Maxim. – žltodrevec širokoplodý
- Plectranthus verticillatus* (L. fil.) Druce – plektrant praslenatý
- Pleioblastus viridistriatus* (Regel) Makino – trst'ovník zelenopruhovany
- Pleroma urvilleanum* (DC.) P. J. F. Guim. et Michelang. – pleroma d'Urvilleova
- Plinia cauliflora* (Mart.) Kausel – plinia stonkokvetá
- P. edulis* (Vell.) Sobral – p. jedlá
- Poa cenisia* All. – lipnica chladnomilná
- Podocarpus costalis* C. Presl – nohovec pobrežný
- P. cunninghamii* Colenso – n. Cunninghamov
- P. elongatus* (Aiton) L'Hér. ex Pers. – n. predĺžený
- P. lambertii* Klotzch ex Endl. – n. Lambertov
- P. latifolius* (Tunb.) R. Br. ex Mirb. – n. širokolistý

- P. magnifolius* J. Buchholz et N. E. Gray – n. veľkoihlicový
- P. neriifolius* D. Don – n. oleandrolistý
- P. parlatorei* Pilg. – n. Parlatoreho
- P. salignus* D. Don – n. vrbovitý
- P. totara* G. Benn. ex D. Don – n. novozélandský
- Podophyllum hexandrum* Royle – noholist šesťtyčinkový
- Pogostemon cablin* (Blanco) Benth. – pačula obyčajná
- P. erectus* (Dalzell) Kuntze – p. vzpriamená
- P. helferi* (Hook. fil.) Press – p. Helferova
- P. stellatus* (Lour.) Kuntze – p. hviezdovitá
- Polianthes geminiflora* (Lex.) Rose – tuberóza párokvetá
- Poliothyrsis sinensis* Oliv. – kyticovec čínsky
- Polygala forojulensis* A. Kern. – horčinka východoalpská
- P. rupestris* Pourr. – h. skalná
- Polygonum maritimum* L. – stavikrv prímorský
- Polyscias filicifolia* (C. Moore ex E. Fourn.) L. H. Bailey – aralkovec papraďolistý
- Populus adenopoda* Maxim. – topoľ žliazkatý
- P. angustifolia* E. James – t. úzkolistý
- P. cathayana* Rehder – t. kathajský
- P. heterophylla* L. – t. rôznoлистý
- P. koreana* Rehder – t. kórejský
- P. maximowiczii* A. Henry – t. Maximovičov
- P. sieboldii* Miq. – t. Sieboldov
- P. suaveolens* Fisch. ex Camuzet – t. príjemný
- P. tomentosa* Carrière – t. plstnatý
- P. tristis* Fisch. – t. smutný
- P. wilsonii* C. K. Schneid. – t. Wilsonov
- P. yunnanensis* Dode – t. jünnanský
- P. ×acuminata* Rydb. – t. končístý
- Portulacaria carrissoana* (Exell et Mendonca) Bruyns et Klak – portulakária Carrissova
- P. fruticulosa* (H. Pearson et Stephens) Bruyns et Klak – p. kričkovitá
- Potamogeton gayi* A. Benn. – červenevec Gayov
- Potentilla acaulis* L. – nátržník bezbyľový
- P. nevadensis* Boiss. – n. nevadský
- P. sternerii* T. Gregor et Karlsson – n. Sternerov
- Pouteria sapota* (Jacq.) H. E. Moore et Stearn – pouteria sapotová
- Primula allionii* Hausm. – prvosienska Allioniho
- P. latifolia* Lapeyr. – p. širokolistá
- Pritchardia pacifica* Seem. et H. Wendl. – palmovka tichomorská
- Prosopis alba* Griseb. – prozopa biela
- P. chilensis* (Molina) Stuntz – p. čilská
- P. laevigata* (Humb. et Bonpl. ex Willd.) M. C. Johnst. – p. hladká
- P. strombulifera* (Lam.) Benth. – p. závitková

- Protea odorata* Thunb. – protea voňavá
Prunus alabamensis C. Mohr – čremcha alabamská
P. argentea (Lam.) Rehder – mandľa striebriстая
P. brigantina Vill. – marhuľa brianská
P. bucharica (Korsh.) Hand.-Mazz. – mandľa bucharská
P. campanulata Maxim. – čerešňa zvončekovitá
P. canescens Vilm. et Bois – slivka sivastá
P. cornuta (Wall. ex Royle) Steud. – čremcha rohatoplodá
P. fasciculata (Torr.) A. Gray – mandľa zväzkovitá
P. ferganensis (Kost. et Riab.) Y. Y. Yao – broskyňa ferganská
P. gracilis Engelm. et A. Gray – slivka štíhla
P. hortulana L. H. Bailey – s. záhradná
P. hypoleuca (Koehne) J. Wen – s. bieloruská
P. incana (Pall.) Batsch – višňa sivá
P. maritima Marshall – slivka prímoorská
P. maximowiczii Rupr. – višňa Maximovičova
P. mexicana S. Watson – slivka mexická
P. mira Koehne – broskyňa hladkôstková
P. mongolica Maxim. – mandľa mongolská
P. munsoniana W. Wight et Hedrick – slivka Munsonova
P. nigra Aiton – s. čierna
P. nipponica Maxim. – višňa japonská
P. pedunculata (Pall.) Maxim. – mandľa stopkatá
P. pensylvanica L. fil. – višňa pensylvánska
P. prostrata Labill. – v. rozprestretá
P. pseudocerasus Lindl. – v. čerešňovitá
P. pumila L. – v. nizučká
P. rivularis Scheele – slivka potočná
P. scoparia (Spach) C. K. Schneid. – mandľa metlovitá
P. spinosissima (Bunge) Franch. – m. trnitá
P. tangutica (Batalin) Koehne – m. tangutská
P. turcomanica (Lincz.) Kitam. – m. turkménska
P. umbellata Elliot – slivka okolikatá
P. ×cistena (N. E. Hansen) Koehne – s. červenolistá
P. ×dasycarpa Ehrh. – s. chlpatoplodá
Psephellus pulcherrimus (Willd.) Wagenitz – psefel najkrajší
P. simplicaulis (Boiss. et Huet) Wagenitz – p. jednoduchobyľový
Pseudodictamnus acetabulosus (L.) Salmaki et Siadati – vlnavček miskovitý
Pseudotsuga japonica (Shiras.) Beissn. – duglaska japonská

- P. macrocarpa* (Vasey) Mayr – d. veľkoplodá
- P. sinensis* Dode – d. čínska
- Psoralea esculenta* Pursh – prašivec jedlý
- Psylliostachys suworowii* (Regel) Roshkova – mnohoklasovec Suvorovov
- Pterocarpus angolensis* DC. – santalovec angolský
- P. dalbergioides* Roxb. – s. andamanský
- P. erinaceus* Poir. – s. ježovitý
- P. macrocarpus* Kurz – s. veľkoplodý
- P. mildbraedii* Harms – s. Mildbraedov
- P. soyauxii* Taub. – s. africký
- Pterocarya rhoifolia* Siebold et Zucc. – orechovec sumacholistý
- P. ×rehderiana* C. K. Schneid. – o. Rehderov
- Pteroceltis tatarinowii* Maxim. – brestovníček Tatarinovov
- Pterocephalus perennis* DC. – pe-rohlávka parnaská
- P. pinardii* Boiss. – p. Pinardova
- Pterostyrax corymbosum* Siebold et Zucc. – styrakovec chocholikatý
- Ptisana fraxinea* (Sm.) Murdock – perlička jaseňovitá
- P. salicina* (Sm.) Murdock – p. vřbovitá
- Purshia tridentata* (Pursh) DC. – útesovka trojzubá
- Puya ferruginea* (Ruiz et Pav.) L. B. Sm. – puja hrdzavohnedá
- P. mirabilis* (Mez) L. B. Sm. – p. podivuhodná
- P. venusta* (Baker) Phil. – p. spanilá ×*Pyronia veitchi* (Trabut) Guill. – dulovník Veitchov
- Pyrus betulifolia* Bunge – hruška brezolistá
- P. bretschneideri* Rehder – h. Bretschneiderova
- P. caucasica* Fed. – h. kaukazská
- P. cordata* Desv. – h. srdcovitá
- P. glabra* Boiss. – h. holá
- P. meisekensis* Terpó – h. meisecká
- P. pashia* Buch.-Ham. ex D. Don – h. himalájska
- P. phaeocarpa* Rehder – h. tmavoplodá
- P. serrulata* Rehder – h. pílkovitá
- Quercus faginea* Lam. – dub bukovitý
- Q. ithaburensis* Decne. – d. táborský
- Q. laevis* Walter – d. hladký
- Q. lineata* Blume – d. čiarkovaný
- Q. lusitanica* Lam. – d. portugalský
- Q. lyrata* Walter – d. lýrovitý
- Q. montana* Willd. – d. horský
- Q. rotundifolia* Lam. – d. okrúhlostý
- Q. subsericea* A. Camus – d. hodvábnolesklý
- Q. texana* Buckley – d. texaský

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

Jaka ši, taka ši, moja ši

(zo zemplínskej lexiky)

MARTIN CHOCHOL

Jazykovedný ústav E. Štúra SAV, v. v. i.

Nepodarilo sa nám vypátrať, odkiaľ vlastne pochádza povzdych tvoriaci titulok, no je u nás všeobecne známy ako výraz odhodlania akceptovať aj nedostatky milovanej osoby. Pôvodne sme sa chceli venovať fyzickým aj psychickým vlastnostiam človeka, resp. lexike opisujúcej tieto vlastnosti, tie druhé však predstavíme až v pokračovaní v niektorom z budúcich čísel (prosíme preto čitateľov o podobnú zhovievavosť s istou neúplnosťou nášho článku).

Najskôr prejdime tému, ktorá sa dnes vníma ako trochu pohoršujúca, a tou je farba pleti. Problém nie je ani tak v rozlišovaní medzi rómskym a nerómskym obyvateľstvom, ktoré z dialektologického hľadiska nie je ani príliš zaujímavé (*čarni*, *barnavi*, prípadne *cigan*, zriedkavo expresívne aj *olah*¹ či *farahun* verzus *bili* a *gadžo* – v tomto kontexte aj o mestských ľuďoch, hoci má aj význam „gazda“), ako skôr v expresívnej (v úmysle eufemizačnej) motivácii adjektív na označenie ľudí s tmavšou pleťou (vrátane Rómov): *počaromni/počarovni*, *smahl'avi/cmahl'avi* či dokonca *prismahnuti/pri-cmahnuti* (základný význam „trochu/ pripálený“), ako aj v intenzifikačných prirovnaniach *čarni jak cigan*, *jag noc*.² Pri výrazne protikladnom sfarbení

Príspevok vznikol s podporou grantových projektov VEGA č. 2/0114/22 Slovník slovenských nárečí a č. 2/0123/22 Slovanský jazykový atlas. Je založený na nárečovom materiáli získanom excerpciou archívu dialektologického oddelenia Jazykovedného ústavu E. Štúra SAV, v. v. i., a doplnenom autorovým vlastným výskumom.

¹ V článku sme v niektorých slovách ponechali nespodobenú podobu koncovej spoluhlásky, čo naznačujeme tučným typom písma.

² Keď sa – najmä deti – niekomu posmievali za to, že je počerný, reakciou často bola priam folklórna veta *Na čarnej zemi še chľib rodi a na bilu psi seru...*

pleti, resp. jeho nedostatku sme sa stretli iba s adjektívom *bl'adi* a s prirovnaniami *bl'adi/bili jak sir* („tvaroh“), *ja_krejda* („krieda“), *jak scena*, *jag vapno*, *jak platno*, *jag vosk*, *jak šmerc*.

Fyzickou vlastnosťou, ktorá udrie do očí vari ešte skôr, je však výška človeka. „Obligátne“ adjektívum *visoki* strieda expresívne *dluhi*, a to najmä v prirovnaniach *visoki/dluhi jag drabina (do pujda)* („rebrík na pôjd“), *jak palica*. Ďalšie prirovnania majú obyčajne len podobu *visoki jak tureň* („veža“), *jak pl'eveň* („stodola“), *jak šopa*, *jag bradlo* („veľký ukladaný stoh snopov slamy, prípadne neomláteného obilia“). Expresívny je aj opis *z hlavu bije do firštoka* („do zárubne“).

Vysoký človek môže byť aj *vel'ki/vel'iki*, prípadne *urosnuti* či *duži*, no tieto prívlastky sa spájajú skôr s väčšou, mohutnejšou telesnou konštrukciou, podobne ako *fajni* alebo *riadni* (napr. *chlop*). V prípade muža sú časté expresívne označenia *chlopisko*, *chlopina* a (výrazne svalnatý) *nabijak*, ako aj spojenie *chlob jag hura*. Pri celkovo uznanlivom hodnotení postavy sa môžeme stretnúť aj so slovom s prevzatým základom *šaltovni* či domácim *drični*.

Adjektívum *ňiski* sa na Zemline pri opise človeka používa len ojedinele, nahrádza ho *mali* (prípadne *malki*, *maľučki/maľutki*). Priame prirovnania s týmito adjektívami sme zatiaľ nezachytili³, našli sme však niekoľko iných ustálených spojení súvisiacich s týmto významom *od žemi ho ňevidno; je žabe po ucha; kec perdne, ta na žemi prah rozduje*, ako aj aktualizáciu už uvedenej frazémy *chlob jag hura – a hura jag hovno*. Posmešnými pomenovaniami vzrastom malého muža⁴ sú napr. *chlopik*, *piňďur(ik)*, *dugov(ik)/d'ugov(ik)* (základný význam „zátka, štupeľ; štuplik“), *odžemčak* (lebo *od žemi ho ňevidno*), *pici*.

Niektorá však nemusí byť mohutný (len) vďaka svalom. Základným slovom slúžiacim na identifikáciu takejto skutočnosti je zrejme *tlusti* (zried. *klusti*), no toto priame označenie sa používa len málokedy. Namiesto neho je tu niekoľko adjektív, a to buď (pocitovaných) eufemizmov, napr. *ňeurečni*, *okruhli*, *pupkati* (v takomto „prenesenom“ zmysle sa používajú aj vyššie spomenuté *duži*, *fajni* a *riadni*, okrem nich niekedy aj *silni* a *mocni*), či,

³ Okrem jedného prípadu v „rozprávačskom“ zábavnom texte *chlopig maľučki jag bobik*, ktorý však môže byť umelým výtvorom.

⁴ S posmešným označením vzrastom malej ženy sme sa zatiaľ nestretli, u žien sa to možno tradične nevnímalo ako dostatočný dôvod na posmech (?).

naopak, skôr dysfemizmov, napr. *stíti*, *napučňeti*, *rozožarti*, *vipašeni*. Medzi expresívami nachádzame podstatné mená *bruchoš*, *bruchal'*, *pupkoš*, *bem-bal'*, *buckoš*, *buňčak*, *bunkov*, (o žene) *bogľa*, *godla*. Bohato sú zastúpené aj prirovnania: (*je*) *tlusti/tel'i* („toľký“); *jag mech*, *ja kotel*, *jag hordov*, *jag medvedz*; *vižira/vipatra* (vyzerá), prípadne *je jag hrubiš*, *ja kotni*, *ja kul'a*, *jag dziňa*, *jak šviňa*, *jag meržňica* („prasnica“); *je (široki) jak pec*, *jag mašina*, *jag mlacačka*; *je širši jag dluchši*; *skorej ho preskočiš*, *jag obejzdeš*.

Štíhlych ľudí zas charakterizuje adjektívum *ceňki*, príznakovo aj *ceňučki/ceňutki* či *ceňklavi*. V prípade príliš nízkej hmotnosti sa však používajú skôr prívlastky *chudi/pochudnuti* či *bidni* a pri až nezdravej vychudnutosti *suchi*. Rovnako prirovnanie *je (ceňki) jak prucik* označuje vcelku prijateľný stav, no *je (ceňki/chudi) jak cverna* už naznačuje pravdepodobné ohrozenie zdravia. Na expresívne pomenovanie takto postihnutého človeka sa používajú slová ako *agar* (základný význam „chrt“), *chiňar* (aj „chorľavý, chudorľavý človek“), trochu zľahčujúco aj *štigľiňec* (základný význam „oriešok /zool.“), opisne potom *taki (jag) o jednu hurku*, *l'em skura a kojs(c)* a *z jednu ruku ho prelameš*. Telesne slabým alebo zoslabnutým (napr. po chorobe) patria prirovnania *slabi jag mrena*, *ritki jak čaj/tej*.

Čo sa týka jednotlivých častí tela, nie je lexika zemplínskych nárečí v celoslovenskom kontexte veľmi výnimočná. Zameriame sa teda najmä na niekoľko zaujímavostí, ako aj na prirovnania a iné ustálené spojenia, ktoré sa nám podarilo zachytiť.

Medzi expresívne názvy pre *hlavu* patria *koterba*, *kopoňa* (z maď. kopynia „leбка“) a *lopov* (základný význam „hever, náradie s guľatou časťou na ťahanie vína zo suda“). Nieкто môže byť od narodenia „obdarený“ väčšou hlavou, prípadne ju má takú dočasne v dôsledku úrazu (napr. poštípania včelami). Vtedy sa povie, že ju má *jag dziňa* alebo *jag hordov* („sud“)⁵. S výrazne šišatou hlavou sa spája označenie *šajtova hlava* (aj „hlupák“), resp. *hlava jak šajt* („tlačenka“). Naopak, k hlave sa často expresívne prirovnávajú niektoré plody a vraj *kec sadzil'i kapustu*, *ta še lapal'i za hlavi*, *žebi narošl'i taki jag hlava*.

⁵ Len o mužovi a s veľmi výsmešným podtónom, keďže *hruba* (o žene) má význam „tehotná“.

⁶ Len o žene.

⁷ Druhé uvedené prirovnanie sa používa aj prenesene na opísanie silných bolestí, ba dokonca aj v prípade „ťažkej hlavy“, t. j. keď má niekto veľké starosti.

Korunou hlavy sú vlasy. Tie môžu byť napríklad *čarni jag havran*, *žouti jak pumpava*, *červeni jag (h)ardza*, *jag oheň*, *jag liška* alebo *ja_kebi hlavu do zapraženej polivki uchpať*⁸, *gestiňovi* („gaštanové“), *bili* (aj „svetlé“), u starších aj *šivi ja_kloče* („vyčesané nespradené vlákno, obyč. z konopných klkov“). O hustých a pevných, obyčajne dlhých vlasoch sa uznanlivo hovorilo, že sú *jag hriva*, *ja_konski/koňski chvust* alebo *jak porvislo*. Okrem rovných vlasov poznáme *kandrati/kundrati* (od *kandra/kundra* „kučera“), nazývané aj *kaňďžuravi*, teda *vlasi jak persceňki/persciňki*. Kto ich mal, najmä v mladosti si často vypočul závistlivo-posmešnú poznámku, že je *kandrati/kaňďžuravi jag baran*, resp. *jag ovca*. O ovisnutých, riedkych, mastných, polámaných a pod. vlasoch sa posmešne vravievalo, že sú *jag osíkana slama*⁹.

O človeku s ustupujúcimi vlasmi sa láskavo povedalo, že *ma visoki čolo*. A o tom, kto mal už *holu hlavu*, čiže bol *holohlavi*, *lisi*, niekedy poza jeho chrbát škodoradostne skonštatovali, že *nezna, dze ma hlavu a dze ric*.

Popri vlasoch spomeňme krátko aj účesy¹⁰: mužské boli napríklad *na drašku* (s cestičkou), *hore hlavu* (sčesané dozadu), *hulami* (s vlnami nad čelom, zvyčajne umelo vytvorenými a vystuženými); dievčatá nosili *varkoč* a ženy¹¹ (najmä vydaté) *koňtu*; deti česali *na kačočki* (skrútené a sponkou pripäté vlasy na vrchu hlavy?), *na pšeňičku* (?), *na varkočik*, niekedy ich *oštrihaľi podľa misočki* alebo *podľa kajstroňika*. Ak bol niekto *strapati*, expr. *štrechavi*, mal vlasy *skudovšeni* („strapaté; schlpené“), povedalo sa, že má hlavu *jak strači/vrapči hňizdo*, prípadne že vyzerá, *ja_kebi do ňoho/do slami/do metli perun uderil/štreľil*.

Pri opise tváre sa okrem známych prívlastkov *široka*, *uska*, *(o)kruhla*, *podluhovasta* a pod. môžeme stretnúť aj s menej očakávanými adjektívami *ceňka* („jemná, s jemnými črtami“) a *hruba* („s väčšími a/alebo výraznejšími rysmi“). Jemnosť pokožky (najmä) na tvári reflektuje humorné prirovnanie *jag maloho dzecka ric/dupa*.

Malé uši prechádzali zrejme bez povšimnutia, no o *uchatom* človeku povedali, že má *ucha jag lopuchi* – *kedz vitor zaduje, ta ho odňeše*. Žiaľ,

⁸ Ryšavá farba vlasov bola zrejme najpríznačkovejšia.

⁹ Dané spojenie však mohlo opisovať aj farbu vlasov „špinavý blond“.

¹⁰ Žiaľ, pri mnohých názvoch sa nám zatiaľ nepodarilo presnejšie identifikovať ich význam.

¹¹ Zaujímavá v tejto súvislosti by mohla byť stará príslovka *prostovlas* („bez pokrývky hlavy /o žene/“), ktorá nám pri koncipovaní čerstvo vydaného 3. zväzku Slovníka slovenských nárečí akosi unikla.

k ušiam sme našli už iba jednu frazému opisujúcu skôr fyzickú predispozíciu: *ma ceňki ucha* („má veľmi dobrý sluch“¹²).

Oči – „zrkadlo duše“ – môžu byť podľa farby *jak tarki* („trnky“), *ja ňebo/ňebovo*, *šivi* (aj „svetlomodré“), *žel'eni*, *barnavi/barnasti* („tmavohnedé“), *čarni – jag uhel*¹³. Nieкто je *okati – ma oči ja kol'esa* alebo *jak sova*¹⁴ –, iný ich zas má výrazne menšie – *jag miš*. Čitateľov by v tejto súvislosti mohli zaujímať ešte slová *obervi* („obočie“), a *pavučajki* („očné riasy“).

O tom, kto mal malý *noščok*, mohli s trochou preháňania povedať, že je *prez nosa*. *Nosatoho* človeka sa zas týkali prirovnania, že má *nošisko jak truba* alebo *jag hak*. A *ceňki nos* síce môže byť aj „úzky“, no obyčajne to znamená „citlivý“.¹⁵

O lícach sme, žiaľ, zachytili len toľko, že vpadnuté sa označovali za *upadnuti*, zatiaľ čo zdravo plné a červené boli *jag jablučka*. Jamky v lícach sa neprekvapujúco volajú *dol'ňiki*.

Pery sa na Zemplíne neutrálne označujú ako *gambi*, expresívne *piski*. Ideál ženskej krásy obsahoval malé, skôr úzke, ale výraznejšie krojené a zdravo červené pery¹⁶. Z *gambatich* si veľmi škaredo uťahovali, že majú *piski ja kec krava ric viščiri*. A o tom, kto mal často zapálené kútiky úst, hovorili, že je *kucikati jag vrabel'*.

Zuby majú tí šťastnejší *bili jak šnich*, tí menej šťastní *žouti jag repa/jag z repi*. Starí dedovia, ktorí *bagovali* („žuli tabak“), však niekedy mali zuby *čarni ja katraň* („dechtový výťažok, tēr“). Hoci za to nik nemôže, nieкто má predné zuby príliš veľké – *jag lopati*, *ja kuň*, *ja kornas* („kanec“), –, iný zas príliš malé – *jag miš*. A kto má medzi nimi *štrungu* („medzierku“), je jednoducho *štrungati*. S pokazenými zubami sa spája prívlastok *rešetkavi* a o niekom, kto už má chrup redší, sa povie, že má zuby *jag hrabe* („hrable“). Adjektívum s významom „bezzubý“ pravdepodobne kedysi u nás nepova-

¹² Používa sa aj v prípade, ak nieкто rád alebo často načúva.

¹³ Tomu, kto mal výrazne tmavé oči, sa niekedy posmievali *Čarni oči do Levoči!*

¹⁴ Toto prirovnanie vraj slúžilo aj na expresívny opis zrakovej dispozície, dostali sme však zmiešané informácie: podľa niektorých išlo o veľmi dobrý, podľa iných zas o slabý zrak.

¹⁵ Natrafili sme aj na veľmi zaujímavý vtipný výrok *brada še mu z nosom vadzi* („intenzívne prežúva“).

¹⁶ Všeobecne známa je prípovedka o zámožnej panej, ktorá mala veľké pery, a preto často celé dni trávila tým, že si pred zrkadlom *gambočki šnuovala*, podľa inej verzie *pišočki viazala* (t. j. pomocou prstov a zubov formovala tak, aby sa zdali čo najmenšie).

žovali za potrebné (*ňema zubi*), radšej si vytvorili vtípný obrazný komentár o krutej realite vyššieho veku: *štiri babi, jeden zub*.

Na označenie fúzov sa používa dvojtvár *bajusi/bajuzi*. *Pajesi* alebo aj *pajchelesi/pajkelesi*, ktoré spolu s expresívnejším slovom *vajgutki* pôvodne označovali dlhé pramene vlasov pri ušiach (súčasť mužského účesu u ortodoxných židov), sa novšie preniesli aj na bokombrady. Pubertálnych chlapcov si berie na mušku výrok *ma mochi pod nosom/na bradze*. Naopak, mohutné fúzy opisuje prirovnanie *ma bajusi/bajuzi jak šabl'e, jag (maďarski) honvid* a výrazne dlhý a hustý porast brady frazéma *ma bradu jag ruski pop*.

S hornými končatinami sa spájajú prirovnania *ruki jag lopati, jak šuff'e* („veľké“¹⁷), *koravi, jak palanki, jag resel'ov* („drsné“¹⁸), *jag hrabe* („necitlivé“¹⁹). Pripomeňme, že slovo *pal'ec* má na východnom Slovensku a na veľkej časti stredného Slovenska význam „prst“ (všeobecne): v zemplínskom nárečí sa potom rozoznáva *veľki pal'ec* („palec“), (*pro*)*štedrni pal'ec* („prostredník“), *persceňkovi/persciňkovi pal'ec* („prstenník“) a *mali pal'ec*, niekde ho volajú *kuci pal'ec* („malíček“)²⁰. *Pleca* majú niekde aj trochu nečakaný variant N pl. *pl'eci*. A okrem týchto názvov treba ešte spomenúť spojenie *koňčisti lokec* („špicatý laket“), využívané aj vo frazéme *ma koňčisti lokce*, ktorú hádam netreba vysvetľovať.

Na expresívne pomenovanie nohy²¹ sa u nás používajú slová *čampa/campa*²², *kočamba, chodila* (základný význam „chodúľ, chodúľa“). Okrem priezračných *scehno* a *kol'eno* jej ďalšie časti označujú lexémy *sara, lida, lista* (všetky tri označujú lýtko), *kostka* (v tomto prípade „členok“) a *talpa* („chodidlo“). Aj pri nohe sa potom stretávame s dvojslovnými pomenovaniami *veľki pal'ec* a *mali pal'ec*. Človek s veľkými (najmä dlhými) nohami je *nohati* alebo *labati* – *ma nohi jag bocan*. O hrubých nohách sa povie, že sú *jak slupi (pot peklom)*. Naopak, štíhle nohy sú *ceňki jak paličiki, jak pruciki*,

¹⁷ *šuff'a* = široká lopata

¹⁸ *palanka* = (podlahové) brvno; (plotová) lata; *resel'ov* = strúhadlo

¹⁹ Aj znecitlivené, napr. vplyvom chladu.

²⁰ So špeciálnym označením ukazováka sme sa u nás nestretli, čo by spolu s kontextmi typu *ukazac s pal'com* mohlo viesť k úvahe o druhom význame (či aspoň podvýzname) slova *pal'ec*.

²¹ Expresívny význam slova *laba*, pokrývajúci ľudskú ruku aj nohu, má širšiu slovenskú platnosť.

²² Od nich sú odvodené ďalšie expresíva *čampavi/campavi* (čaptavý) a *čampoš/campoš* (čaptoš).

taký človek *ma nohi jak sarna, jag dachto ruki*. O krivých nohách sa povie: *praše/dzecko bi mu pomedži nich prebehlo*.

Prsia pomenúvame slovom *perši* (vo význame „hrud“ je toto slovo pomnožné, vo význame „prsník“ má aj singulár *perš ž.*, zried. m.), často však používame aj expresívne²³ označenie *cicki/cici*, ako aj odvodené adjektívum *cickati/cicati*. „Obdarenejším“ príslušníckam nežného pohlavia sa môže ujsť hodnotenie *sama cicka, sama ric*, tým plochejším zas prirovnanie, že sú *jag deska – aňi cici, aňi rici*.

Bruch je u nás substantívom mužského rodu. Veľké brucho sa označuje expresívami *bembov/bendov* (z maď. *bendő*, nár. i *bembő*), *gel'ev* a *buben* (z prirovnania *ma bruch jag buben*), človek ním „vybavený“ je *bruchati, bruchač, bruchmač – ňevidzi sebe na pal'ce*²⁴. Prirovnania sa čiastočne prekrývajú s tými, ktoré sme uviedli v odseku venovanom mohutnejším postávám: *ma bruch/pupok ja kotel, jag hordov, jag bečka*; opačný význam má však výrok *ma bruch ja koritko, a'le obraceni* („má vpadnuté brucho“, t. j. je veľmi chudý).

Chrbát si ľudia zvyknú všímať skôr u mužov, najmä ak je pekný široký. O takom chlapovi sa môžete dozvedieť, že *je širokoho chripta – ma chribet jak stajerak*. Ani u žien však neunikne pozornosti *harb*, hoci toto slovo je pre príznakovosť reálie frekvenčne takmer vytlačené expresívom *pukel'*. Ten, kto je touto deformáciou chrbtice postihnutý, je *harbati, pukl'ati – noši zajdu* („nošu“), *ma (furd) zajdu na chripce*.

Už sme viackrát spomenuli aj tú časť tela, „kde chrbát stráca svoje počestné meno“. Napriek tomu, že slovo *ric* je na Zemplíne dosť frekventované, predsa len poznáme aj neutrálnejšie slovo *zadok*, a dokonca aj eufemistické *dupa*. Človek s veľkým „pozadím“ je *ricati*, prípadne (opisnejšie) *je širokej rici, širokoho zatku – ma ric jag humno*. Opačné prípady pokrýva prirovnanie *zadok jag dva zupki cesku* („strúčky cesnaku“).

²³ Pri ženách relatívne slabo, pri mužoch výrazne.

²⁴ Takíto jedinci sa zvykli utešovať výrokom *aňi mucha ňe prez brucha*.

ROZLIČNOSTI

Používanie skratky IT a od nej odvodených slov

Nie je ojedinelé, že v slovnej zásobe slovenčiny si nachádzajú miesto skratky cudzích, v poslednom čase najmä anglických slovných spojení. Pri ich používaní sa vynárajú rozličné otázky. V prvom rade je to ich výslovnosť, keďže nejestvuje pravidlo o preferencii ich slovenského alebo anglického hláskovania a rozhoduje o tom frekvencia a ustálenosť. Z mnohých skratiek sa následne odvodzujú slová, ktoré sa môžu zaradiť do systému slovenčiny, no pri ich utváraní sú isté pochybnosti týkajúce sa najmä kvantít a štylistického hodnotenia. Skratky sa často v texte používajú vo funkcii prívlastku a nahrádzajú prídavné mená a s tým súvisia ďalšie otázky používateľov jazyka. Záujem vyvolávajú aj niektoré spojenia javiace sa ako nelogické.

Skratka *IT* už väčšine z nás nie je cudzia, zvykli sme si ju používať v odbornej, ale aj v bežnej komunikácii v situáciách súvisiacich s odborom informatiky a odborníkmi v tejto oblasti, ako aj so všetkým, čo sa s informačnou technikou a technológiami spája v rozličných sférach života našej spoločnosti.

Skratka *IT* je vytvorená zo začiatkových písmen anglického spojenia *information technology* (staršie *information technologies*), ktoré sú zhodou okolností identické aj v slovenskom ekvivalentnom spojení *informačná technológia*, resp. *informačné technológie*. Otázka, ako skratku *IT* hláskovať – po anglicky [áj tí] alebo po slovensky [í té], je teda ľahko riešiteľná. Prirodzenejšie sa javí slovenské hláskovanie [í té], čo sa potvrdzuje aj v jej lexikografickom spracovaní v 2. zväzku Slovníka súčasného slovenského jazyka H – L (2011; ďalej SSSJ).

Článok vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy č. 2/0133/20 Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe.

Ako sme naznačili v úvode príspevku, v posledných rokoch sme si „museli“ zvyknúť – vzhľadom na ich výraznú frekvenciu v jazykovej praxi a všeobecné rozšírenie – na viacero skratiek z cudzích slovných spojení, ktorých hláskovanie sa ustálilo rozlične. Napríklad skratku *NHL* (*National Hockey League*, slov. „kanadsko-americká národná hokejová liga“), hláskujeme po slovensky [en há el], ale *CIA* (*Central Intelligence Agency*, slov. „ústredná spravodajská služba“) po anglicky [sí aj ej]. Jednou zo skratiek rozšírených najmä vplyvom jej frekventovaného používania v médiách je v súčasnosti napríklad skratka *VIP* (z anglického spojenia *very important person*, v preklade „veľmi dôležitá osoba“), pri ktorej výrazne prevláda anglické hláskovanie [ví aj pí], pričom slovenské hláskovanie je skôr ojedinelé. Touto skratkou sa označujú nielen hostia, ktorým sa venuje lepšia starostlivosť a majú prístup do priestorov, kam sa širšia verejnosť nedostane, ale aj tieto priestory. Skratku *VIP* možno prečítať aj ako slovo, preto ako istý stupeň zdomácnenia vzniklo najmä na označenie priestorov, zón vyhradených pre výnimočné osoby slovo *vipka*, ktoré zo štylistického hľadiska možno pokladať za hovorový výraz: *Pripravili sa bufety (štyri a jeden mobilný v sektore hostí), nová „vipka“ a miestnosť pre pracovníkov médií. – V hlavnom meste Slovenska boli na Pasienkoch zaplnené len dva sektory – VIPka a tá naša. Používatelia jazyka zatiaľ „bojujú“ s pravopisnou podobou tohto slova, odporúčanie je jednoznačné – používať podobu bez verzál vipka.*

Pri skratke *PR* (*public relations*, slov. „styk s verejnosťou“) sa ustálilo anglické hláskovanie [pí ár]. Treba spomenúť, že v 90. rokoch minulého storočia sa spojenie *public relations* v slovenskom prostredí dôrazne odmietalo. Napríklad I. Masár (1996) konštatoval, že „... zavádzanie termínu *public relations* do slovenskej terminológie nie je nevyhnutnosť, ale terminologická chyba vyplývajúca z nedostatku informácií (o hlbších poznatkoch ani nehovoriac) o terminologickej práci. Ukazuje sa pritom ešte jeden rozpor: nevie sa, čo sa pomenúva, ale bezvýhradne sa verí tomu, že všetko bude okamžite jasné, keď sa použije cudzie (anglické) pomenovanie.“ Napriek tomu sa skratka *PR* v slovenskom prostredí „ujala“ a vznikli z nej nové slová, ktoré však v slovníkoch zatiaľ nenájdeme. Jedným z nich je neutrálne nesklonné podstatné meno stredného rodu *píár*: *A to je ten lepší prípad, v médiách často ani omylom nejde o kritiku, je to viac či menej sofistikované píár. – Stredoveki stavitelia hradu nemali také „píár“ a tlačovky s televíznymi*

mi štábmí. Registrujeme používanie slova *piár* aj vo funkcii prívlastku, napr. *Sám videl celú „grécku“ časť summitu ako piár predstavenie...* Ojedinele sa môžeme stretnúť aj s podobou *piárko*: *Markiza mu nepriamo celý čas robí piárko.*

Pri skratke *IT* sa variantné slovenské a anglické hláskovanie odrazilo aj na utváraní slov pomocou domácich slovotvorných prípon. Z anglického hláskovania vzišlo podstatné meno *ajták*, zo slovenského *itečkár*, resp. jeho varianty, ale o tom podrobnejšie neskôr.

Podobu *ajták* prípona *-ák* posúva medzi štylisticky príznakové slová, v tomto prípade do oblasti slangu či subštandardu, napr. *Aký to bol pocit vedieť, že tá má nejaký ajták v hrsti? – Že ajták je neschopný socializácie?*

Slovo utvorené zo slovensky hláskovanej skratky *IT itečkár* možno hodnotiť ako hovorové. K váhaniu pri jeho používaní dochádza pri realizácii dĺžky, v korpuse (Omnia Slovaca III Maior 18.01)¹ registrujeme viacero variantov: *itečkár*, napr. *Mať na stole počítač s vlastnou tlačiarňou, to by mu závidel aj ne jeden itečkár.* – *Nikto z nás totiž nie je ITečkár a skôr sme bežní používatelia internetu.* – *A neinformatici sa aspoň dozvedeli, že „itečkár“ nesedí nonstop iba za počítačom, ale že aj on má svoj život* (v príkladoch pozorujeme váhanie pri zápise tohto slova, nie je však dôvod na používanie veľkých písmen, je to aj príčina absencie kvantity v samohláske *i*) aj *itečkár*, napr. *Takýmto ležérnym štýlom sa s vami taký itečkár baví a vy si pripadáte ako idiot.* – *V roku 2004 sa presťahoval do Bratislavy, pracuje ako itečkár.* – *Oliver bol itečkár v menšej súkromnej firme* (tento variant zodpovedá slovenskému hláskovaniu skratky *IT* s dĺžkou v samohláske *i* [í té]). Ďalšie podoby s iným umiestnením kvantity *itéčkar* a *itéčkar* sa vyskytujú len zriedkavo. Z uvedeného vyplýva, že v jazykovej praxi sú živé dva varianty odlišujúce sa kvantitou prvej hlásky *i/í*, a to *itečkár* a *itéčkar*. Tieto slová nie sú zatiaľ lexikograficky spracované.

Je jasné, že v niektorých slovách odvodených z cudzích skratiek je ustáľovanie kvantity pomerne komplikované a v jazykovej praxi sa variantnosť prejavuje aj napriek tomu, že v lexikografickom spracovaní sa uvádza len jedna podoba. Z dopravnej skratky *IC* [í cé] (Inter City, expresný vlak vnútroštátnej siete vyššej kvality) je odvodené hovorové slovo *ícečko* spraco-

¹ Korpus Omnia Slovaca III Maior (18.01) vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim6.1) a dát z webových korpusov a slúži na potreby pracovníkov JÚLEŠ SAV.

vané v SSSJ (H – L, 2011) s kvantitou na začiatku slova. V korpuse však nachádzame aj varianty *icéčko* a *ícéčko* (opäť s neodporúčanými pravopisnými podobami *ICéčko* a *ÍCéčko*), ako aj podobu *icečko* bez dĺžna, ktorá má napodiv pomerne veľa výskytov. Zo skratky *DVD* [dé vé dé] odvodené slovo v SSSJ (A – G, 2006) zachytené nie je, ale v korpuse nachádzame až tri jeho varianty: *dévédečko*, *dévedéčko* a *dévedečko*. Zo skratky *CD* [cé dé] máme odvodené slovo *cédečko*. Je spracované aj v SSSJ (A – G, 2006), v tejto podobe je výrazne frekventované aj v korpuse, ale pomerne časté sú aj podoby *cédéčko* a *cedečko*. Pri hovorovom slove *empétrojka* zo skratky *MP3* používatelia s umiestnením kvantity problém nemajú, pretože ide o hláskovanie spoluhlásky a slovo sa uvádza aj v SSSJ (A – G, 2006).

Kvantita v hláskovaní sa prenáša aj do slovotvorného procesu, samozrejme, úlohu tu zohráva aj pravidlo o rytmicom krátení. Iná situácia je pri skratkách, ktoré sa dajú vysloviť ako jedno slovo, tam problém s kvantitou nie je, napr. už spomenutá *VIP* – *vipka*, ale aj pri domácich skratkách ako *SAV* (Slovenská akadémia vied) – *savka* či *ZUŠ* (Základná umelecká škola) – *zuška*, prípadne pri novom slove zo skratky *MOM* (mobilné odberné miesto) – *momka*.

Vráťme sa ku skratke *IT* a jej používaniu v texte. Nachádzame ju v rozličných spojeniach, otázkou však je slovosled. Kam umiestniť skratku – pred slovo ako zhodný prívlastok alebo za slovo vo funkcii nezhodného prívlastku?

V prípade, že skratka nahrádza prídavné meno, píše sa pred slovom, napr. *TV program* (televízny program). Pri niektorých skratkách prevzatých z cudzieho jazyka nie je všeobecne známy ich presný význam, preto sa nevyklučuje ani jeden zo spôsobov zápisu (slovosledu), pričom svoju úlohu tu zohráva aj ustálenosť. Ustálilo sa napríklad poradie *PIN kód* či *USB kľúč*. Niektoré skratky, ktoré majú funkciu nezhodného prívlastku, sa zvyčajne umiestňujú za slovo, ktoré bližšie určujú. Ako nezhodný prívlastok sa odporúča používať napr. skratku *EÚ* (Európska únia), teda nie *EÚ krajiny*, ale správne *krajiny EÚ*.

So skratkou *IT* sa v jazykovej praxi (okrem jej funkcie ako podstatného mena) častejšie stretávame pred rozvíjaným slovom vo funkcii zhodného prívlastku, keďže nahrádza prídavné meno *informačnotechnologický*. Spája sa napríklad so slovami *špecialista*, *technik*, *poradca*, *technika*, čo je úplne

v poriadku. Otázky však vyvolávajú tzv. nelogické či zdvojené, navyše dost frekventované spojenia ako *IT technológie*, napr. *Diskusia o tom, či sú IT technológie pre firmy nevyhnutné, dnes už pravdepodobne nemá zmysel...* – *Na poslednú chvíľu sa budú najviac kupovať IT technológie, stavať železnice a diaľnice*. V uvedenom spojení možno hovoriť o nadbytočnosti, zdvojení slova *technológie*. Podobné „nelogické“ spojenia však v jazykovej praxi možno registrovať aj pri iných skratkách, napr. *SMS správa*, ktorej výskyt je enormný: *Oznamoval doručenie SMS správy*. – *Čo však, ak existuje aplikácia, cez ktorú môžete zadarmo posielat' SMS správy, obrázky, videá, audio či poznámky?!* Zdvojenie nachádzame aj pri spojení *CD disk: Program zobrazí aj počet CD, ktoré sú potrebné, no vyše 20 CD diskov v našom prípade je pomerne dost*. – *Pomocou nej si môžete vytvoriť databázu adresárov a súborov CD diskov*. Ako vidieť z príkladov a frekvencie podobných spojení, používatelia jazyka si nie vždy uvedomujú, aké slovné spojenie príslušná skratka reprezentuje.

Čo dodať na záver? Skratky cudzojazyčných slovných spojení a slov od nich odvodené sú súčasťou našej slovnej zásoby a napriek tomu, že niektoré skratky nevieme presne identifikovať či definovať, vieme ich zvyčajne adekvátne používať.

Sibyla Mislovičová
Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i.

LITERATÚRA

Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Hl. red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006. 1 134 s. ISBN 978-80-224-0932-4.

Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. Ved. red. A. Jarošová – K. Buzássyová. Bratislava: Veda 2011. 1 087 s. ISBN 978-80-224-1172-1.

MASÁR, Ivan: Public relations. In: *Kultúra slova*, 1996, roč. 30, č. 4, s. 221 – 223.

SPRÁVY A POSUDKY

Nová česká hydronymická publikácia

[KOVÁŘOVÁ, Kristýna: Hydronymie povodí Ostravice (jména řek, potoků, rybníků a studánek). Ostrava: Pavel Mervart – Ostravská univerzita 2021. 284 s. ISBN 978-80-7465-511-1, 978-80-7599-302-1.]

Parciálna onymická oblasť hydronymia patrí v posledných desaťročiach k atraktívnym a komplexne skúmaným najmä v lingvistických kruhoch. Na Slovensku dosiaľ vyšlo viacero hydronymických publikácií, mnohé ďalšie sú rozpracované a projekt Hydronymia Slovaciae nadobúda komplexnú povahu. V roku 2021 vyšiel český hydronomastikon *Hydronymie povodí Ostravice (jména řek, potoků, rybníků a studánek)* od Kristýny Kovářovej. Ide o úvodnú prácu, nadväzujúcu na čiastkové výskumy českých, moravských a sliezskych onomastikov, predovšetkým zo začiatku 20. storočia (práce V. Šmilauera /1932/, A. Profousa /1949, 1951, 1954, 1957, 1960/ a iných). V 60. rokoch 20. storočia M. Frydrieh (1964) prezentoval myšlienku Hydronymie Bohemiae, no zamýšľaný projekt napriek viacerým čiastkovým štúdiám nebol systematicky realizovaný. Monograficky v rámci hydronymie vyšli v nemeckom jazyku diela Z. Jiskru *Die Miesa. Hydronomische Wanderungen durch das Stromgebiet eines westböhmisches Flusses* (1997), *Die Tepl mit allen Gewässern in ihrem Stromgebiet* (2001), *Die Gewässernamen an der alten Sprachgrenze – Třemošná oder Schwanenbach* (2003) a *Die Gewässernamen am Unterlauf des Flusses Radbusa* (2004). V ostatnom období sa hydronymii venovali najmä záverečné absolventské práce, napr. *Hydronyma na Stříbrsku* (Hodonická, 2012), *Hydronymie Ostravska* (Slepička, 2014), *Hydronymie povodí horního toku Lužnice* (Havřda, 2018). Práca K. Kovářovej prezentuje komplexne spracované povodie rieky Ostravice pretekajúcej Moravskosliezskym krajom. Autorka vychádza z metodiky Hydronymie Europaea, čím zabezpečuje systematickosť a konzistentnosť hydronomastických prác aj v českom priestore. Zároveň však do publikácie vnáša autorské špecifiká.

Kniha sa klasicky člení na dve časti: teoretické východiská a heslovú časť. Teoretická báza tvorí rámcové časti monografie, tak súčasť úvodných, ako aj záverečných kapitol. Úvodné kapitoly sú zamerané na jednotné spracovanie hydroným v celoeurópskom priestore, charakteristiku krajiny v povodí Ostravice, historický a etnický vývoj osídľovania v skúmanom povodí, zásady spracovania hesiel a historicko-geografický exkurz hydrografickej situácie (pri hydrografickom členení povodia sa autorka nepridŕža úzu spracúvania tokov od ústia po prameň, ale postupuje rovnako ako J. Hladký /2004/ od prameňa k ústiu). Uvedené dopĺňa lexikálno-sémantický aspekt hydroným s kvantitatívnym vyjadrením motivačných faktorov prítomných pri nominácii vodných objektov. V záverečnej časti sa nachádza terminologický slovník s výkladom základných lingvistických a onomastických termínov (napr. agronymum, toponymum, etymológia, transonymizácia a i.), čím sa autorka približuje aj laickej verejnosti. Podobný slovník sa v slovenských monografiách o hydronymii nenachádza, rovnako ako obrazový materiál s ilustračnou funkciou (fotografie, mapy). K. Kovářová týmito „drobnými inováciami“ priblížila názvoslovie vodných objektov širšej čitateľskej verejnosti a azda aj do istej miery atraktívna a spropagovala problematiku hydronymie v Českej republike. Teoretické kapitoly sú síce rozsahom skromné, no ponúkajú dostatočný priestor na utvorenie základnej predstavy o skúmanom území. Zároveň môžu slúžiť ako podklad pri spracúvaní iných povodí.

Druhú, nosnú časť monografie tvorí heslár, ktorý autorka spracovala ako jeden celok. Nevyužíva členenie vodných objektov na dve časti: vodné toky a vodné plochy, príp. pramene, ako je zaužívané v slovenských publikáciách. Napriek tomu však pomerne dôsledne zachováva všeobecne prijatú metodiku spracovania hesiel v rámci projektu *Hydronymia Europaea/Sloviae*¹. Odlišnosti sa okrem uvedeného radenia tokov vyskytujú skôr v grafickej stránke heslára ako v obsahovej. Tak napríklad na uvedenie etymológie hydronyma sa namiesto zaužívaného výrazu *Etym.*: využil symbol ? oddelený medzerou. Na ilustráciu uvedieme komparáciu s heslárom *Hydronymie Moravy* (Závodný, 2012, s. 199):

---

¹ Projekt *Hydronymia Europaea* sa utlmil, nerealizuje sa, projekt *Hydronymia Sloviae* je výsledkom pretrvávajúcich aktivít slovenských onomastikov.

†***Mřtva Rudava** (1) 0,7 km; zaniknutý kanál...

.....

Etym.: Názov *Mřtva Rudava motivovala charakteristika vodného objektu...

(Kovářová, 2021, s. 36):

Bahno (1) l. Morávka; 3,5 km; pramení v k. ú. Raškovice...

.....

?

Název bahno motivovalo bahnité dno nebo okolní půda a vznikl toponymizací apel. bahno.

Hoci je možné vnímať túto nuansu ako kozmetickú záležitosť, znak otáznika heslo vizuálne rozbil, oddelil etymologickú časť a evokuje ju čitateľovi ako problematické miesto. Oddelenie etymologickej časti od encyklopedicko-informačnej zložky celý text zneprehľadňuje. Heslár je bohatý na doklady, ktoré autorka čerpá predovšetkým z kartografických materiálov, monografií dotknutých obcí, urbárov či historických listín. Zmienku o terénnom výskume živých mien sme v monografii nezaznamenali, no považujeme ho za nevyhnutný (sme totiž svedkami pomerne rýchleho zániku živých mien). Azda množstvo zozbieraných hydroným (celkovo 575 názvov) a nedostatok času na terénny výskum spôsobili, že K. Kovářová v monografii prezentovala iba doklady získané štúdiom písomných prameňov.

Mnohé z hydroným, ktoré autorka zachytila, sú totožné so slovenskými vodnými názvami, napr. *Bystrý potok*, *Mlýnský náhon*, *Černý potok*, *Bahno* atď. a z komparačného hľadiska možno na nich sledovať najmä hláskoslovnú štruktúru hydroným v celoslovenskom priestore. Pri interlingválnom komparačnom prístupe je však nevyhnutné zohľadňovať aj etymologický aspekt, ktorý v aktuálnej monografii považujeme za nedostatočne spracovaný. Autorka pri výkladoch zostáva na povrchu, bližšie neskúma motivačné činitele, napr. pri hydronyme *Borsučí* (Kovářová, 2021, s. 41) uvádza motiváciu lokalizáciou v rovnomennej osade, no absentuje vyjadrenie primárneho motivačného faktoru – výskyt jazveca v danej lokalite. Pozornosti neuniknú hydroným, ktoré nemajú (dosiaľ) v slovenskej hydronymii pendanty, napr. *Frydecký potok*, *Hutířov*, *Kolanka*, *Křibec*, *Pežgovský potok* a i. Zaujímavý výklad nachádzame pri hydronyme *Grabinský potok* (ibid., s. 57), ktoré autorka odvodzuje

od psl. apel. *grabъ (sl. *hrab*) alebo z osobného mena Grabinský. V slovenskej hydronymii pri výklade etymónu *grab* vychádzame predovšetkým z nem. apel. *die Grube* (sl. jama), napr. *Grobský kanál* (Beláková, 2014).

Pri etymologickej analýze hydroným K. Kovářová nezaraďuje do výkladu inojazyčné názvy, napr. pri toku *Ciroš* (2021, s. 45) rekonštruuje variant *Klein Lutzny* do podoby *Malý Lučný a názov analyzuje takto: „*Varianty *Malý Lučný a *Malý Lučný potok motivovala lokalizace toku a vznikly z PJ Malý Lučný (< adj. řlučný < stč. apel. lúka ... + adj. malý) + apel. potok*“ (ibid., s. 46). Podľa metodiky sa do etymológie zaraďuje aj nemecká podoba *Klein Lutzny*, t. j. výklad by mohol mať podobu: Názov *Malý Lučný vznikol rekonštrukciou dokladu *Klein Lutzny* (< nem. *klein* – čes. *malý*; adj. *lutzny* – ponemčená podoba čes. adj. *lučný*...). Autorka mohla rešpektovať štruktúru hesla, ktorá je v citovaných projektoch spracovania hydronymie metodologicky vymedzená a stabilná. Drobné nejasnosti sme zaregistrovali napríklad pri názve *řDolnosušský potok* (ibid., s. 53), ktorý je označený ako zaniknutý tok, no v etymológii K. Kovářová uvádza, že „*potok protéká obcí Dolní Suchá*“. Podobných miest tu nachádzame viacero, no ako je otvorený register hydroným a neustále sa dopĺňa, tak je v budúcnosti možné doplniť a revidovať aj *Hydronymiu povodia Ostravice*. Všetci autori hydronomastických publikácií sú si tohto faktu vedomí, ako aj toho, že v analýzach sa môžu vyskytnúť nejasnosti, príp. informácie, ktoré bude nutné v budúcnosti korigovať. Nechceme preto na tomto mieste poukazovať na nepodstatné nedostatky monografie, pretože práca K. Kovářovej nepochybne predstavuje významný krok v českej hydronomastike.

Mária Beláková
Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

LITERATÚRA

FRYDRICH, Miroslav. *Hydronymia Bohemiae*. Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, 5, s. 36 – 38. 1964.

HAVRDA, Michal: *Hydronymie povodí horního toku Lužnice*. České Budějovice. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta 2018.

HLADKÝ, Juraj: *Hydronymia povodia Nitry*. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity 2004. 294 s.

HODONICKÁ, Veronika: Hydronyma na Stříbrsku. Západočeská univerzita v Plzni, Pedagogická fakulta. Plzeň 2012.

JISKRA, Zdeněk: Die Miesas. Hydronomische Wanderungen durch das Stromgebiet eines westböhmisches Flusses. 1. vydanie. Trutnov: Moby Dick 1997.

JISKRA, Zdeněk: Die Tepl mit allen Gewässern in ihrem Stromgebiet. Trutnov 2001.

JISKRA, Zdeněk: Die Gewässernamen an der alten Sprachgrenze – Třemošná oder Schwanenbach, Trutnov: Erschienen 2003.

JISKRA, Zdeněk: Die Gewässernamen am Unterlauf des Flusses Radbusa, Trutnov 2004.

PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původ a změny. T. II: Ch – L. Praha: ČSAV 1949.

PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původ a změny. T. III: M – Ř. Praha: ČSAV 1951

PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původ a změny. T. I: A – H. Praha: ČSAV 1954.

PROFOUS, Antonín – SVOBODA, Jan: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původ a změny. T. IV: S–Ž. Praha: ČSAV 1957.

PROFOUS, Antonín – ŠMILAUER, Vladimír – SVOBODA, Jan: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původ a změny. T. V: Dodatky k dílu Antonína Profouse. Praha: ČSAV 1960.

SLEPIČKA, J.: Hydronymie Ostravska. Ostravská univerzita, Filozofická fakult. Ostrava 2014.

ŠMILAUER, Vladimír: Vodopis starého Slovenska. Praha – Bratislava: Nakladatelství společnosti Šafaříkovy 1932.

ZÁVODNÝ, Andrej: Hydronymia slovenskej časti povodia Moravy. Trnava: Pedagogická fakulta TU 2012. 496 s.

SPYTOVALI STE SA

O používaní slova ferrata/ferata v slovenčine

Cudzie slová sa v slovnej zásobe slovenčiny udomáčajú rôznymi spôsobmi, niektoré si používatelia osvoja v pôvodnej podobe, iné sa prispôbia výslovnosti či pravopisu. Jedným z prevzatých slov, s ktorými sa v poslednom čase stretávame častejšie, je výraz *ferrata*. Opytujúcich v jazykovej poradni opakovane zaujímal pravopis slova, nevedeli sa rozhodnúť, či použiť podobu *ferrata* alebo *ferata*.

Slovo *ferrata/ferata* (v našom príspevku používame adaptovanú podobu s jedným *r*) pochádza z pôvodného talianskeho slovného spojenia *via ferrata* (v doslovnom preklade *železná cesta*). Ide o športový termín označujúci náročnejšiu turistickú cestu vedúcu cez menej prístupné miesta skalnými masívmi, kaňonmi či dolinami. Od bežnej turistickej cesty sa líši povinnosťou použitia istiacich lán a špeciálneho výstroja a priemerne zdatní turisti ju zvládnu bez špeciálnej horolezeckej prípravy. Bezpečnosť zaisťujú oceľové laná v skale, železné rebríky, skoby, reťaze a pod. Prvá ferata na svete z roku 1843 viedla na vrch Hoher Dachstein, najvyšší vrchol rakúskeho pohoria Dachstein. Ferata HZS v Lúčanskej Malej Fatre, ktorej patrí prvenstvo medzi slovenskými feratami, bola otvorená nedávno, v roku 2013. Vzhľadom na pomerne čerstvú prítomnosť tejto športovej atrakcie na Slovensku sa v súčasných slovníkoch pomenovanie pre zaistenú turistickú cestu ešte nerspracovalo. V nemeckom jazyku funguje domáci výraz *Klettersteig*, v slovenčine zase dvojslovné pomenovanie *zaistená cesta* (menej často *zabezpečená cesta*), no prevzalo sa aj talianske pomenovanie *via ferrata*, resp. *ferrata*, a zaradilo sa do slovnej zásoby. Najčastejšie sa so slovom *ferrata* stretáme v médiách v príspevkoch z prostredia horskej turistiky a cestovného ruchu, najmä v špecializovaných časopisoch o zdravom životnom štýle

---

Článok vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy č. 2/0133/20 Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe.

a športe. Používa sa aj v oblasti predaja športových potrieb, na internetových stránkach športových predajní. Ako sa prispôsobuje pravopis tohto prevzatého slova, zisťovali sme prostredníctvom interného korpusu textov Omnia Slovaca IV Maior Beta (22.01)¹.

Z dokladov vyplýva, že na pomenovanie zaistenej turistickej cesty sa najčastejšie používajú tri podoby slova: dvojslovné pomenovanie *via ferrata*, jednoslovný výraz *ferrata* a adaptovaná podoba *ferata*. Pôvodné talianske slovné spojenie *via ferrata* sa objavuje v starších aj novších dokladoch, pričom sa môže vyskytovať ako citátové slovné spojenie bez ohýbania, napr. *Vopred však upozorňujem, že to nie je via ferrata v pravom slova zmysle. – Na svoje si prídu priemerní turisti i priaznivci „via ferrata“ – už aj na Slovensku máme „via ferrata“*. V prípade ohýbania sa spravidla skloňuje len druhá časť spojenia, slovo *ferrata*, ktoré sa vzhľadom na zakončenie na samohlásku *a* prirodzene zaradilo k podstatným menám ženského rodu a skloňuje sa podľa vzoru *žena* (vyskloňovaná podoba je niekedy v textoch v úvodzovkách), napr. *Skalka pri Kremnici sa môže najnovšie pochváliť najťažšou via ferratou na Slovensku. – ... toto nádherné dielo prírody má takmer všetko: unikátnu flóru, priepasti, vodopády, tiesňavy..., technickými pomôckami zabezpečené atraktívne cesty „divokou“ prírodou, podobne ako v talianskych Dolomitoch známe „via ferraty“*. Vyskloňované obe slová sa v korpusových textoch objavujú len ojedinele, napr. *Aby sme vyskúšali spomínanú viu ferratu, v preklade železná cesta, museli sme zájsť hlbšie do lesa. Dvojslovný výraz stojí aj v postavení prívlastku, často v reklamných textoch, napr. Veľmi kvalitná a bezpečná prilba... vyvinutá pre klasické horolezectvo, športové lezenie a via ferrata lezenie. Vyskytujú sa aj prívlastky v podobe prídavného mena *via ferratový*, napr. *V cene zájazdu sú technicky menej náročné túry... a pre odvážnejších a zdatnejších aj náročnejšie via ferratové výstupy na vrcholy*.*

Popri pôvodnom dvojslovnom pomenovaní *via ferrata* používa sa aj jednoslovný výraz *ferrata* so zdvojenou hláskou *r*, napr. *Z parkoviska po nástup na ferratu to zaberie necelé dve hodiny. – Práve sme zdolali najťaž-*

---

¹ Korpus Omnia Slovaca IV Maior Beta (22.01) vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim 9.0) a dát z webových korpusov a slúži na potreby pracovníkov JÚLEŠ SAV, v. v. i. [cit. 9. 10. 2022].

ší úsek ferraty na Martinských holiach. – K obľúbeným ferratám pribudli unikátne atrakcie. Aj od tohto podstatného mena sa tvorí prídavné meno ferratový, napr. *Novinkou tohtoročnej sezóny je stometrový ferratový chodník v spodnom úseku pri nástupe. – ... je tam parkovisko pre návštevníkov ferratového areálu.* Slovo ferrata v rôznych tvaroch sa vyskytuje v korpusových textoch viac než 5 300-krát, spojenie *via ferrata* asi 1 100-krát.

Dôkazom pomerne rýchleho adaptovania prevzatého výrazu s poslovenčenou výslovnosťou [ferata] je používanie podoby slova len s jedným *r* – *ferata*, pričom sa skloňuje rovnako podľa vzoru *žena*. Podobne s jedným *r* sa vyskytuje aj prídavné meno *feratový*, napr. *Ferata v Kyseli je jednosmerná, výhradne v smere zdola nahor. – Prilba je na feratách nutnosťou za každých okolností. – Spodná časť je zaujímavým feratovým výstupom v exponovanom teréne. – Podarilo sa mi natrhnúť špicu feratovej topánky, ale inak sme zostúpili v poriadku.* Dokladov na adaptovanú podobu *ferata* je v súčasnosti už viac ako 1 100, čo je porovnateľné s výskytom slovenského dvojslovného pomenovania *zaistená cesta*.

V prevzatých slovách bývajú zdvojené spoluhlásky, ktoré sa v ojedinelých prípadoch v domácich slovách vyslovujú zjednodušene s jednou spoluhláskou – *miss* [mis], *erráta* [eráta], *Ferrari* [ferari] ap. V súvislosti s pravopisom treba konštatovať, že dnes sa v mnohých prípadoch píše jedna spoluhláska aj tam, kde boli v minulosti zdvojené spoluhlásky, napr. *adresa, suma, bufet, asistent, profesor*, prípadne sa niektoré takéto slová spracovali v súčasných slovníkoch ako varianty, napr. *espresso/espreso* (tiež *expreso*), *libresso/libreso*, *glissando/glisando* (porov. heslá v Krátkom slovníku slovenského jazyka /2003/ či v Slovníku súčasného slovenského jazyka A – G /2006/, H – L /2011/). Výslovnosť jednoduchej spoluhlásky i prispôbenie slovenskému pravopisu písaním zjednodušenej spoluhlásky vidno aj pri slove *ferrata*. Oproti pôvodnej talianskej výslovnosti slova [fe>ráta] s prízvukom na druhej slabike sa v slovenčine slovo *ferrata* vyslovuje bez dĺžky [ferata]. Dodávame, že v korpuse sa nachádza asi 150 dokladov na podobu s dlhou druhou slabikou *feráta*, napr. *Odtiaľ sme postupovali už na ferátu, ktorá sa končí pri bunkroch vyrytých v skale.* Na doplnenie obrazu o výslovnosti a pravopise slova spomenieme aj malý počet približne 30 dokladov podoby *ferráta*, ktorá odzrkadľuje pôvodnú taliansku výslovnosť slova.

Na záver zhrnieme, že slovo *ferrata* patrí k novým slovám prevzatým z taliančiny a označuje sa ním turistická cesta horským prostredím rôznej náročnosti zabezpečená oceľovými lanami, železnými rebríkmi a ďalšími bezpečnostnými prvkami. Aj keď v korpusových textoch i na internete dnes dominuje slovo *ferrata* so zdvojenou spoluhláskou *r*, zjednodušená výslovnosť slova [ferata] v jazykovej praxi naznačuje, že na pomenovanie zabezpečenej turistickej cesty možno používať obidve podoby slova, pôvodnú *ferrata* i adaptovanú podobu *ferata*.

Judita Páleníková
Jazykovedný ústav L. Štúra SAV, v. v. i.

LITERATÚRA

Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 5., dopl. a upr. vyd. Bratislava: Matica slovenská 2020. 960 s.

Rozličnosti v slovenčine. Edit. S. Mislovičová – I. Vančová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 2019. 272 s.

Slovník súčasného slovenského jazyka A – G. Red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006. 1 134 s.

Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. Ved. red. A. Jarošová – K. Buzássyová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 2011. 1 087 s.

PRIPOMÍNAME SI

---

15. október 2022

110. výročie narodenia slovenského jazykovedca *PhDr. Štefana Peciara, CSc.* Po štúdiu slavistiky, germanistiky a fonetiky na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe (1932 – 1937) pôsobil ako pedagóg na pražských stredných školách. V r. 1949 nastúpil do Ústavu slovenského jazyka SAVU (neskôr Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV), kde pracoval až do odchodu do dôchodku v r. 1981. V rokoch 1950 – 1965 vykonával funkciu riaditeľa ústavu, od r. 1973 bol predsedom Lexikologicko-lexikografickej komisie pri Medzinárodnom komitáte slavistov. Venoval sa fonetike a fonológii, neskôr lexikológii a lexikografii, štylistike a kultúre jazyka. Bol hlavným redaktorom Pravidiel slovenského pravopisu z r. 1953 (aj ďalších 10 vydaní z r. 1954 – 1971). Pod jeho vedením vznikol v rokoch 1959 – 1968 aj prvý výkladový slovník slovenčiny, šesťzväzkový Slovník slovenského jazyka. Bol autorom mnohých vedeckých štúdií a časopiseckých článkov. Zomrel 24. 1. 1989 v Bratislave.

ISSN 0023-5202

MIČ 49 300